

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Životní plány dospívajících dívek, které opouští ústavní výchovu

Life plans of teenage girls leaving institutional care

Anna Vágnerová

Vedoucí práce: PhDr. Pavla Presslerová, Ph.D.

Studijní program: Psychologie

Studijní obor: Psychologie s rozšířením o speciální pedagogiku

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Životní plány dospívajících dívek, které opouští ústavní výchovu potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10.7.2021

Chtěla bych poděkovat především vedoucí mé práce PhDr. Pavle Presslerové, Ph.D. za podporu, rady a čas, který mi při psaní práce poskytla. Dále bych chtěla poděkovat VÚ Velké Meziříčí za umožnění výzkumu v zařízení a respondentkám za spolupráci a ochotu se výzkumu účastnit.

ABSTRAKT

Cílem mé bakalářské práce je zmapovat postoje a životní očekávání dívek po odchodu z výchovného ústavu. V teoretické části jsou vysvětlené základní pojmy vztahující se k tématu ústavní výchovy, popsány časté důvody umístění do ústavu, princip fungování komplexního systému této formy náhradní péče, tato část se také zaměřuje na specifický vliv ústavní výchovy na vývoj jedince, strukturu výchovného ústavu a jeho řád. Dále zmiňuje poruchy chování, období dospívání a s ním spojené sebepojetí v této vývojové fázi a také vysvětluje pojem postoje. Praktická část práce se podrobněji zaměřuje na plány a ambice respondentek metodou polostrukturovaného rozhovoru. Následně byla provedena analýza dat pomocí metody otevřeného kódování a interpretace dat. Výzkumný vzorek tvoří 7 dívek, které se v dohledné době chystají opustit výchovnou instituci. Z analýzy dat vyplývají specifické kategorie plánů a postojů dívek, které jsou ve shodě s teoretickými poznatky uvedenými v první části práce.

KLÍČOVÁ SLOVA

výchovný ústav, dospívající dívky, životní plány, ústavní výchova

ABSTRACT

The aim of my bachelor's thesis is to map the attitudes and life expectations of girls after leaving the juvenile delinquency center (institutional care center). In the theoretical part are explained the basic concepts related to the topic of institutional education, described the common reasons for placement in the institution, the principle of operation of a comprehensive system of this form of alternative care, this part also focuses on specific impact of institutional care on development of the child, the structure of the institutional care center and its internal rules. The thesis also mentions behavioral disorders, the adolescence associated with self-concept in adolescence and also describes the concept of attitudes. The practical part of the work focuses in more detail on the plans and ambitions of the respondents using the method of semi-structured interview. Next step was data analysis using the method of open coding and data interpretation. The research sample consists of 7 girls aged 17-18 who will be leaving the educational institution in the foreseeable future. The data analysis reveals specific categories of plans and attitudes which are identical to the theoretical facts presented in the first part of the work.

KEYWORDS

institutional care, adolescent girls, juvenile delinquency center, life plans

Obsah

Úvod	7
1 Vymezení tématu	8
2 Problematické zázemí jako důvod umístění do výchovného ústavu	11
2.1 Poruchy chování a emocí	12
3 Výchovný proces	14
3.1 Vliv ústavní péče na vývoj dětí a jejich budoucnost	15
4 Postoje	17
5 Adolescence	18
5.1 Identita v adolescenci	20
6 Sebepojetí	22
6.1 Sebepojetí u adolescentů	23
7 Praktická část	24
7.1 Výzkumný problém	24
7.1.1 Výzkumné otázky	24
7.2 Výzkumný vzorek	24
7.3 Metoda sběru dat	26
7.4 Sběr dat	28
7.5 Zpracování dat	29
7.6 Analýza dat	30
7.6.1 Kategorie individuálně u jednotlivých respondentek	30
7.6.2 Společné kategorie	39
7.7 Závěrečné shrnutí	47
8 Diskuse	49
Závěr	54

Seznam použitých informačních zdrojů	55
--	----

Úvod

Má bakalářská práce se zaměřuje na problematiku výchovné péče a její vliv na vývoj jedinců. Konkrétně na plány a postoje dívek, které výchovnou instituci opouští. S tím souvisí i sebepojetí dívek, jejich zájmy, vliv původní rodiny a vliv instituce. Konkrétní kategorie a témata u mého výzkumného vzorku jsou popsány v části praktické.

V teoretické části se snažím přiblížit téma ústavní výchovy, pro lepší pochopení problematiky. Následuje pojetí problematického zázemí v rodině, jako jednoho z možných důvodů umístění do zařízení. Primární pečující osoby, mají na formování osobnosti, postojů a hodnot jedince nezanedbatelný vliv. Pokud chybí úzká vazba jedince na primární pečující osobu, může to vést k jistým komplikacím ve vývoji osobnosti. Proto následně v práci popisují poruchy chování, které mohou být výsledkem negativního vlivu rodiny, a tedy i důvodem, pro následné umístění do ústavní péče. Následuje ukázka výchovného procesu přímo v zařízení, ve kterém je výzkum realizován a dále téma spojené s výsledky nových výzkumů, vliv náhradní péče na vývoj jedince a jeho budoucnost. V této kapitole práce jsou porovnáváni jedinci, kteří vyrůstali v biologické rodině s jedinci, kteří vyrůstali v náhradní institucionální péči. Porovnává se vliv jejich zázemí na specifické oblasti vývoje. Následuje kapitola zaměřená na téma postoje, jelikož popsat plány a postoje dívek opouštějících ústavní výchovu, je cílem mého výzkumu. Pokračuji kapitolou, kde vymezuji období adolescence, zmiňuji vývojovou teorii kognitivního i morálního vývoje, dále také problematiku chování, ke kterému jsou dospívající náchylnější a vývojové cíle tohoto období. Na tuto kapitolu navazují kapitolou o identitě, která je pro období dospívání klíčová a pokračuji kapitolou o sebepojetí, což je jedna z hlavních kategorií, které vyplývají z výsledků mého výzkumu, pro tvorbu plánů a postojů dívek do budoucna. Téma sebepojetí popisují i v rámci období dospívání.

V praktické části práce přibližuji realizovaný výzkum, použité metody a interpretuji výsledky. V diskusi jsou porovnány výsledky s výzkumy uvedenými v části teoretické, odpovědi na výzkumné otázky a limity práce. Práce je zakončena závěrem.

Teoretická část

1 Vymezení tématu

V této kapitole bych chtěla nastínit téma ústavní výchovy a pojmy spojené s ní, jelikož se často tyto pojmy objevují i v praktické části, kdy jsou používány ve výpovědích respondentek u analýzy dat.

Cílem náhradních výchovných institucí je především mladistvé vzdělávat a resocializovat. (zákon č. 257/2000 Sb. in. Baltag, et al., 2017)

„**Výchovný ústav** je instituce pečující o děti převážně starší 15 let a se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova, nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.“

(zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 14, odst. (1)

Všechny děti mají právo na výchovu a vzdělání, proto je ve výchovném ústavu dle zákona zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, nutné „vytváření podmínek podporujících sebedůvěru dítěte, rozvíjející jeho citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti.“

(zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 1, odst. (1)

Ústavní výchova je výchovné opatření nařízené soudem. Ústavní výchovu nařizuje soud, pokud je výchova dítěte vážně ohrožena či narušena a žádná jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo v případě, že rodiče nemohou ze závažných důvodů výchovu dítěte zajistit sami. Výchovný ústav má povinnost vzdělávací a výchovnou.

Soud ukládá ústavní výchovu na dobu 3 let. Před uplynutím této doby může opakovaně prodloužit. Soud musí odůvodnit, proč by měla být ústavní výchova prodloužena a každého půl roku je přezkoumáván její výkon. Dříve byla ústavní výchova ukládána na delší dobu,

nyní pouze na 3 roky, jelikož zůstávaly děti v ústavu zbytečně dlouho. Průměrná délka pobytu ve výchovném ústavu je 1,3 roku. (Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník)

Ochranná výchova je výchovné opatření ukládané soudem za činy, které u jedinců by byly charakterizovány jako trestné činy. Jedná se tedy již o závažnější, někdy velice závažnou poruchu chování. Trestním řízením se ochranná výchova ukládá ve věku od 15 do 18 let, lze prodloužit do 19 let.

Spáchá-li vážný trestný čin (př. vraždu) dítě mladší 15 let, projednává se to v občanskoprávním řízení a ochrannou výchovu zde lze uložit ve věku 12-15 let. Pokud takový čin spáchá mladší dítě, může soud tuto hranici posunout, ale je to výjimečné.

OSPOD je orgán sociálně-právní ochrany dětí a vychází ze zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, často dává návrh na zařazení dítěte do zařízení, rozhodnutí o umístění do ústavního zařízení však vydá soud. Kurátoři OSPOD se pravidelně schází s dětmi v rozmezí několika let, jsou v kontaktu s rodinou i výchovným ústavem. Měla jsem možnost s několika kurátory mluvit, nejlépe znají rodinnou situaci i dítě samotné. Kurátoři jsou s dětmi v kontaktu i po jejich navrácení se k rodině či před umístěním do ústavu.

Diagnostický ústav dříve sloužil jako vstupní instituce rozhodující o tom, zda-li má být jedinec s výchovnými problémy zařazen do dalších výchovných zařízení či se pobytem,, napravit” a vrátit zpět k rodině. Délka pobytu je 8 týdnů a jedinec je vyšetřován z hlediska pedagogického, psychologického, sociálního a zdravotního. V diagnostickém ústavu je tým odborníků (psychologové, etopedové, zdravotníci...), kteří dělají komplexní diagnostiku jedince. Tento systém však už bohužel nefunguje, diagnostické ústavy jsou přeplněné a některé děti jsou soudem posílány rovnou do výchovných ústavů bez předešlé komplexní diagnostiky, což je obrovský problém, jelikož jsou děti posílány do nesprávných zařízení, kde si s nimi zaměstnanci ústavu často neví rady a prohlubují tak neúmyslně poruchu chování či emocí.

Dříve se v diagnostických ústavech dělaly tzv. dobrovolné pobyty, ale vzhledem k přeplněné kapacitě je to od roku 2017 nemožné. Dobrovolné ze strany rodičů, děti

podstoupily 8týdenní pobyt s komplexní diagnostikou a poté se navrátily do rodiny. Možnost dobrovolných pobytů je nyní pouze ve středisku výchovné péče.

Dětský domov dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, plní především funkci vzdělávací, sociální a preventivně výchovnou. V dětském domově jsou děti, které nemají závažné poruchy s chováním a dochází do škol mimo zařízení. Do dětských domovů jsou umisťovány děti od 3 do 18 let. Průměrná délka pobytu v zařízení je 14,5 let. V dětském domově by mělo jít o co nejindividuálnější přístup při zacházení s každým dítětem.

Dětský domov se školou je pro děti, které mají nařízenou ústavní výchovu nebo uloženou výchovu ochrannou. Tyto děti mají často závažné poruchy chování. Do dětských domovů se školou jsou umisťovány děti od 6 let až po ukončení povinné školní docházky.

(zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 12 a 13)

2 Problematické zázemí jako důvod umístění do výchovného ústavu

Zde nastiňuji koncept nefunkčního rodinného zázemí a jeho vliv na dítě. Rodina, jakožto primární socializační činitel, má hlavní roli ve vývoji osobnosti, postojů a hodnot jedince.

Správně fungující rodina a kvalitní vztah s rodiči směřuje k lepšímu sociálnímu, emočnímu a duševnímu fungování v dospívání a v období mladé dospělosti. (Borkowsky et al., 2002)

„...Děti se delikventy nerodí, nýbrž se mravně narušenými jedinci stávají a to zpravidla v důsledku nepříznivých životních, zejména pak výchovných podmínek. Základy závadové činnosti jsou však pokládány již v rodinném prostředí.“

(Jedlička & Koťa, 1998)

Nejzásadnější z rodinných vazeb, které si dítě vytváří je vztah s matkou či osobou, která jí zastupuje. „Dítě nezbytně potřebuje péči o somatický i psychický vývoj. Nestačí mu strojově přesné, ale bezcitné zabezpečování biologických potřeb. Potřebuje láskyplný vztah a jeho bezprostřední emoční projevy. Takový vztah dává dítěti pocit jistoty a hlubokého uspokojení, vyvolává v něm příznivý stav a vede k příznivému vývoji osobnosti. Absence takového vztahu – matka chladná až nenávistná, vzdálení matky na delší dobu, střídání pečujících osob - vytváří stav hlubokého strádání, psychické deprivace. Ztěžuje vývoj dítěte po stránce emoční, ale i poznávací aj. Podobu celého dětství a mládí je jedinec vysoce citlivý na to, jaký vztah k němu má matka. Nedostatky v tomto vztahu může kompenzovat i jiná osoba – teta, babička, otec, učitelka, aj. - znamená to však komplikaci ve vývoji osobnosti“

(Čáp & Mareš, 2001)

2.1 Poruchy chování a emocí

Problémy v rodině mohou často vést k problematickému chování, tato kapitola blíže specifikuje poruchy chování a emocí, které byly hlavním důvodem pro umístění dívek do výchovného zařízení.

Dle Klímy aj. (1987, in. Vítková, 2004) dělíme poruchy:

Disociální, což jsou běžné přestupky proti školnímu řádu – nekázeň atd. Normálně se dají zvládnout běžnými školními prostředky, pokud se neřeší včas, mohou přecházet v poruchy asociální, případně antisociální.

Asociální poruchy se projevují sebepoškozováním, útekami, toulkami, záškoláctvím, pokud není spojeno s trestnou činností a závislostí na návykových látkách.

Antisociální chování už jsou protispolečenské činy jako krádeže, loupežné přepadení a násilná trestná činnost včetně vraždy.

Klíma (1987, in. Vítková, 2004) dále definuje poruchy chování jako poruchy jedince, jimiž se vymyká chování dané věkové a sociokulturní skupiny. Projevy obtížné vychovatelnosti jsou zapříčiněny sociální či výchovnou narušeností nebo výchovnou zanedbaností.

Mezinárodní klasifikace nemocí (2021) definuje poruchy chování jako opakující se a trvajících (nejméně 6 měsíců a déle) chování disociálního, agresivního či vzdorovitého rázu, které překračuje sociální normy a očekávání přiměřená věku dítěte. A dále je dělí na poruchu chování vázanou na vztahy k rodině, poruchu chování socializovanou a nesocializovanou, opoziční vzdorovité chování, jiné poruchy chování a porucha chování NS.

Říčan a Krejčířová (1995) dělí poruchy chování na socializované a nesocializované. Socializované ve smyslu, že si dítě vytváří bližší vztahy v rodině i mimo ni, u nesocializované poruchy chování chybí hlubší vazby především s vrstevníky, ale i v rodině. Dále se mohou dělit na agresivní či neagresivní poruchy chování a Říčan zdůrazňuje i vazbu na prostředí (např. u některých jedinců projevy poruchy chování pouze v rodině apod.)

„5 charakteristik poruch chování podle Bowera:

1. Neschopnost učit se – pokud jí nemůžeme vysvětlit intelektovými, smyslovými nebo zdravotními problémy...
2. Neschopnost navazovat uspokojivé sociální stavy s vrstevníky a s učiteli...
3. Nepřiměřené chování a emotivní reakce v běžných podmínkách...
4. Celkový výrazný pocit neštěstí nebo deprese.
5. Tendence vyvolávat somatické symptomy jako je bolest, strach, a to ve spojení se školními problémy. “

(Vojtová, 2004)

3 Výchovný proces

V této kapitole popisují výchovný proces v konkrétním zařízení, kde se dívky nacházejí a cíle výchovného procesu pro lepší pochopení jeho role ve vývoji dívek.

1. fáze adaptační – měla by trvat 1 měsíc. Jde o to, aby si nově přicházející dítě zvyklo na nové prostředí, začlenilo se do kolektivu ostatních dětí a navázalo i vztahy s dospělými. Je třeba, aby se pracovníci důkladně seznámili s osobním spisem dítěte. Samotnému dítěti je třeba věnovat maximální pozornost. V této době může dojít ke zvýšení útekovosti – působí zde šok z nového prostředí, proto je potřeba s dětmi často individuálně hovořit a věnovat zvýšenou pozornost fyzickému dohledu.
2. fáze stabilizační – zde je třeba zaměřit se na charakterové vlastnosti, zájmy a záliby a náležitě rozvíjet. Dále se zaměřit na schopnosti dítěte akceptovat pravidla – vnitřní řád zařízení, školní řád apod.
3. fáze přípravná – v této fázi již dítě známe, víme, do jaké míry je schopno akceptovat pravidla. Nyní jde o to, abychom každodenně trpělivě ovlivňovali jeho osobnost, předávali nové informace.
4. fáze závěrečná – znamená přípravu na ukončení pobytu ve výchovném ústavu, a to: zletilostí, podmíněným propuštěním, nebo zrušením ústavní výchovy. V této fázi je třeba mít jasno, kam dítě odejde, zda k rodině, či jinam.

(Vnitřní řád. Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna Velké Meziříčí, 2005)

S každým dítětem se musí pracovat individuálně, pracovníci výchovných ústavů by se měli snažit dítě poznat co nejlépe, prostudovat osobní složku, naslouchat a na základě těchto informací s ním poté individuálně pracovat. Ve VÚ Velké Meziříčí jsou s dětmi nejčastěji vychovatelé, bohužel dle mého názoru nekompetentní ve vykonávání výchovné funkce, což bývá obrovský problém. Dále se děti setkávají s etopedkou, psychologkou a každý týden se dělá sezení s ředitelkou. Děti mají programy především skupinové, vychovatelé se snaží jim vyjít vstříc i s jejich vlastními nápady na aktivity. Například ve Velkém Meziříčí jezdí dívky i na koni, individuálně chodí na hudební výchovu apod.

3.1 Vliv ústavní péče na vývoj dětí a jejich budoucnost

Nyní se zaměřím na novější studie, které zkoumaly, jaký vliv má institucionální péče na děti a jejich budoucnost, což přímo souvisí s mým tématem plánů a postojů dospívajících dívek.

Longitudinální výzkum, který ve své práci zmiňují Pacnerová a Myšková (2016) vychází z dřívějších poznatků o problematice vlivu ústavní péče na vývoj dětí. Jelikož tím, že je dítě mimo svou biologickou rodinu, v tomto případě v ústavní výchově, závažně zasahuje do jeho života a ohrožuje zdravý vývoj vztahů s biologickou rodinou a může na dítě působit až traumaticky. Tyto osoby jsou dle výsledků longitudinální studie v budoucnu více náchylné na výskyt psychických problémů, problémy se začleňováním se a profesním uplatněním.

Merz et al. (2016) dále zmiňují, že ústavní péče u mladistvých souvisí s budoucím rizikem kognitivních deficitů spojených i s akademickými neúspěchy a problémy v oblasti sociálně-emoční.

Pacnerová a Myšková (2016) popisují na základě smíšeného kvantitativního a kvalitativního výzkumu, který ve své práci uvádějí, jistá doporučení. Tato doporučení by měla vést k vyrovnání deficitu, který se dle výzkumu objevuje mezi skupinou dospělých osob žijících v dětství v biologické rodině a skupinou osob žijících v dětství mimo biologickou rodinu. Tento deficit spočívá především v nižší kvalitě sociálních vazeb, více konfliktními vztahy a celkově většími problémy v dospělosti u skupiny osob, které v dětství žily mimo svou biologickou rodinu. Patrný je i rozdíl v kvalitě životní úrovně, jelikož z výzkumu vyplývá, že osoby, které žily v dětství v biologické rodině, vykazují v dospělosti vyšší úroveň života. Následně bych se chtěla vrátit k výše zmíněným doporučením. Mělo by dojít ke zkvalitnění vztahů dětí v náhradní péči s pečujícími osobami, aby se mezi nimi vytvořila citová vazba. Dále více motivovat děti ke studiu a zároveň poskytovat dostatečnou podporu ve formě individuálních vzdělávacích plánů. Více rozšířit možnost tzv. startovacích bytů, aby si děti mohly zkusit samostatné bydlení, avšak stále pod ochranou rukou instituce a zlepšit angažovanost kurátorů. Motivovat děti a vést je ke správnému znovu začlenění do společnosti přes komunikaci s osobami, které úspěšně resocializačními zařízeními prošly a

bez problémů se do společnosti začlenily. Také je zde doporučení na poskytnutí dospívajícím a následně osobám, které institucemi již prošly, bezplatnou psychologickou podporu. A jako poslední je ve sborníku uvedeno doporučení směrem k veřejnosti, aby probíhaly dobročinné sbírky více zaměřené na finanční podporu osob opouštějících náhradní péči.

Matos a Mota (2015) ve své práci předkládají řešení naopak spíše lepší edukací a kompetencemi personálu institucí ve snaze o prevenci výše zmíněných deficitů. Zkoumaly vztah mezi odolností, psychickou pohodou a pečující osobou, ke které si adolescenti v institucionální péči vytváří vazbu. Ukázalo se, že pro kvalitnější vazbu jsou klíčové reakce a zpětná vazba pečujících osob v instituci, proto navrhují výše zmíněné řešení. Více edukovat a ověřovat zaměstnance, kteří budou s dětmi v instituci nejčastěji ve styku.

4 Postoje

V této kapitole definuji pojem postoje, abych přiblížila jejich roli, kterou mají v plánech a představách o budoucnosti respondentek.

Postoj je v podstatě hodnocení či tendence hodnotit a dle tohoto hodnocení se následně budeme i chovat. Na základě našeho vztahu v konkrétní sociální interakci k osobě či tématu, se naše postoje odvíjí. Máme tendenci preferovat námi oblíbené a příjemné, postoj není nikdy neutrální. Postoje jsou relativně stálé a většinu z nich získáváme zkušenostmi v rámci sociální interakce či prostřednictvím sociálního učení. Některé postoje mohou být vrozené. (Výrost & Slaměník, 2008)

Postoje mají tři složky a to kognitivní, afektivní a konativní, které jsou spolu v souladu. Kognitivní nese základní informaci, afektivní je emočně zabarvená a konativní znamená v tomto případě tendenci k chování či samotné chování. Pokud chceme postoj dané osoby změnit, je nezbytné vědět, která ze tří složek postoj primárně tvoří. Jelikož u každé složky probíhá změna postoje odlišným způsobem. Například pokud bychom chtěli změnit afektivní složku postoje, je nutné vyvolat u konkrétní osoby silnou emoční reakci. (Výrost & Slaměník, 2008)

Výrost a Slaměník (2008) zmiňují dvě základní funkce postojů, které popsal Katz. Je to funkce poznávací, která slouží k organizaci informací a zkušeností, a funkce instrumentální, kdy je postoj nástrojem k dosažení větších výhod a zisků a ke snaze snížit nevýhody a ztráty. Následně zmiňují i jiné funkce postojů. Další funkcí postojů je vyjadřování svých hodnot, sebeobranná funkce postojů jako prevence před nebezpečím ze sociálního prostředí a připravenost k lepšímu zvládnutí krizových situací sociálních i životních. A poslední popsanou funkcí postojů je zde sociální adjustace.

Postoje mohou být explicitní – tedy uvědomované a lehce dosažitelné a interpretovatelné danou osobou či implicitní, které jsou neuvědomované a hůře dosažitelné i měřitelné.

5 Adolescence

Tato kapitola specifikuje období adolescence, jelikož všechny respondentky se v tomto vývojovém období nachází, a s ním spojená rizika problémového chování.

Adolescence je období mezi dětstvím a dospělostí. Začíná pubertou, jejíž počátek je dán zvýšenou produkcí hormonů, které zapříčiní nápadné tělesné změny jako je celkový růst těla a sekundárních pohlavních znaků. A dle Steinberga (2010) končí vytvořením stabilní, nezávislé pozice jedince ve společnosti. V adolescenci dochází mimo tělesné změny také k vývoji emočnímu, kognitivnímu a sociálnímu. Pro adolescenty jsou velmi důležité především vztahy s vrstevníky, kteří mají spolu s dalšími faktory vliv na vývoj identity jedince. U vztahů s rodiči záleží na dřívějším poutu a reakcích rodiče na dítě. Celkově se však vztah s rodiči proměňuje ze závislé pozice adolescenta na symetrický, rodič a adolescent se stanou sobě rovnými. Adolescent se vůči rodiči více vymezuje a je vůči němu více kritický. Jelikož jedním z hlavních úkolů adolescence je autonomie jedince, podobně pojmají adolescenti i ostatní autority. Chtějí být respektováni a vyžadují rovnoprávnost - např. ve škole s učiteli, autority jsou zpochybňovány. Role školy se také celkově mění, adolescenti vidí školu více jako možnost pro setkávání se s vrstevníky a primární funkce vzdělávací je v tomto období upozaděna. (Thorová, 2015)

Piaget uvádí, že v adolescenci se jedinec nachází ve stadiu formálních operací. Domnívá se, že je zde kognitivní vývoj ukončen. Jedinec ve stadiu formálních operací je schopen abstraktního myšlení, hypotetického uvažování, dokáže systematicky plánovat a vytvářet jasně daný postup. Toto stádium je jinak nazýváno jako hypoteticko-deduktivní. Piaget chápe inteligenci jako schopnost adaptace, jejíž hlavními procesy jsou asimilace a akomodace. Asimilace je zařazování nových informací, do již existujících schémat, zatímco akomodace z informací vytváří nová schémata, přizpůsobí je. Schéma Piaget vysvětluje jako znalosti a dovednosti, které si vytváříme, abychom pochopili svět okolo nás a mohli v něm fungovat.

Piaget také popsal morální vývoj dítěte, který má 3 fáze – premorální období, kdy dítě absolutně nechápe morální pravidla, heteronomní morálku, kdy se dítě řídí pravidly autorit, tranzitorní fáze, která je přechodem mezi heteronomní a autonomní morálkou a fází

autonomní. Adolescent je dle jeho teorie již ve fázi autonomní morálky. Věkové ohraničení je zde 10-12 let, Piaget tvrdí, že dítě má již morální vývoj ukončen a že je jeho morálka na úrovni dospělých. Dítě je v této fázi schopno uvědomit si společenskou konvenci pravidel. Posuzují morální skutek dle záměru autora skutku. Dříve akcentovaná striktní spravedlnost je upozaděna a střídá ji morální relativismus a subjektivní pohled jedince. (Thorová, 2015)

Na Piageta navazuje Kohlberg, který teorii rozšířil. Popisuje 6 stupňů morálního vývoje ve 3 fázích. První je fáze předkonvenční morálky, která je zhruba do 10 let věku dítěte a dítě se řídí dle naučených pravidel a hodnotí je na základě následku morálního skutku – zda následuje trest či odměna. Druhou fází je morálka konvenční, která je zhruba do 12-15 let, týká se tedy období adolescence. Kohlberg tvrdí, že většina dospělých je na úrovni konvenční morálky. Jedinec je schopen brát ohled na druhé, má zvnitřněnou etiku. Tato fáze se dělí do dvou stupňů. Prvním je přijetí očekávání společnosti a většiny jako to správné. Je zde jistá konformita. Dobré je to, co dělá radost ostatním. Druhým stupněm je oddanost zákonu a společnosti. Je zde respekt a úcta k autoritám a špatné je, když nás autorita zkritizuje. Poslední fází morálního vývoje je postkonvenční morálka, které dosáhne pouhá menšina dospělých, a to až po 25. roku života. Morálka jedince je v této fázi nezávislá na autoritě a sama o sobě jedinečná. (Thorová, 2015)

Adolescence je období spojené s vyšší emoční senzibilitou a labilitou, jedinci jsou v tomto období impulzivnější a mají často nepřiměřené reakce. Kessler at al. (2005) ve své studii poukazují na to, že až 75 % duševních poruch v dospělosti má svůj počátek v období adolescence, před 24. rokem. S tělesnými změnami může být často spojováno nižší sebehodnocení – především u dívek. Adolescenti mají také větší tendenci k negativismu a ruminaci, může se objevit i problémové chování jako je sebepoškozování či ohrožení a poškozování druhých (př. šikana, násilí, výtržnictví, užívání návykových látek atp.)

Jessor a Jessor (1977) ve své longitudinální studii popisují model vztahů mezi problémovým chováním a jeho determinantami. V modelu popisují 4 faktory – demografické a sociální charakteristiky, socializační vlivy, prostředí a osobní charakteristiky. Z výzkumu bylo potvrzeno, že nejdůležitější je v tomto případě rodina. A to jak socioekonomický status rodiny, tak chování rodičů k dítěti, zda vykazují dostatečný zájem a zároveň nejsou příliš protektivní a také jak adolescenta vnímají či hodnotí. Vliv na problémové chování

adolescentů mají také média. Nevýhodou této studie je především, že v modelu není zahrnuto prostředí školy a jeho vliv na problematické chování u adolescentů.

V pozdější adolescenci emočních výkyvů ubývá, jedinci jsou pohlavně zralí, navazují vážnější partnerské vztahy, u některých se dokončuje nalezená genderová identita. Na konci období by měl jedinec být připraven na následné profesní uplatnění či studium. Vztahy by měly být celkově stabilnější, opora rodiny je stále velká, avšak jedinec má ideálně již vytvořenou vlastní identitu.

5.1 Identita v adolescenci

Pro adolescenci je nejdůležitějším vývojovým úkolem vytvoření identity a autonomie jedince. Proto je tato podkapitola věnována právě identitě v období adolescence.

Josselson (1989) popisuje 4 stádia vývoje identity. Tento proces pojmenovala jako individuaci.

1. fáze diferenciacie – probíhá zhruba okolo 12-13 let. Jedinec si uvědomuje svou odlišnost od autorit i vrstevníků a objevuje se u něj nadměrná kritika okolí, především dospělých.
2. fáze získávání zkušeností a experimentování – okolo 14-15 let, adolescent v této fázi dá pouze sám na sebe, hledá, co je pro něho nejvhodnější, vymezuje se vůči autoritám. Je zde akcent na instantní uspokojování potřeb a autonomii jedince.
3. fáze sblížení s přáteli je v 16-17 letech, vztahy s rodiči jsou lepší, nejsou již tolik kritičtí a do popředí se začínají dostávat vztahy přátelské a sexuální. Adolescent je v této fázi již více zodpovědný v rámci rodinných i přátelských vztahů.
4. konsolidace vztahu k sobě probíhá od 18. roku až po konec dospívání, v této fázi dochází k ustálení názorů na vlastní osobu, okolí a budoucnosti. Dospívající má v této fázi pocit autonomie a vlastní jedinečnosti.

(Thorová, 2015)

Marcia (1966) má ve své teorii klíčové 2 pojmy. Jsou jimi krize a závazek. Krize je v tomto případě chápána jako poháněcí síla pro hledání identity a nespokojenost ve stavu současném, závazek je přijetí dané identity a zodpovědnosti. Marcia uvádí 4 hlavní stavy identity:

- **Přejatá/uzavřená identita** – Jedinec přijme identitu a závazek někoho jiného. Přebírá identitu od ostatních (většinou od rodičů), nesnaží se hledat jinou ani do převzaté identity nepromítá své zkušenosti a znalosti. Je to jakési druhé já vzoru, od kterého byla identita převzata. Sebepojetí může být konformní formy či formy opoziční vůči autoritě.
- **Difúzní identita** – Jedinec je nestabilní, přelétavý a povrchní v názorech, nesnaží se vlastní identitu hledat, neprojevuje o to zájem.
- **Moratorium** – Jde o odložení identity. Jedinec se nachází někde uprostřed hledání své identity, snaží se hledat alternativy a experimentovat. Jedinec v moratoriu je více nejistý a úzkostný a má strach ze závazků. Typické pro toto období jsou nestabilní názory i sebepojetí.
- **Dosažení autentické identity** – Jedinec si vytvoří vlastní identitu až potom, co projde krizí a hledáním alternativ. Měl by se vymezit vůči předkládaným názorům okolí a v rámci zkušeností a krize se vytváří identita pro jedince specifická. Jedinec přijímá závazek, má jistou zodpovědnost ke své budoucnosti a závazkům. Dosažená identita by měla být stabilní.

6 Sebepojetí

Na plány a postoje respondentek má, jak se ukázalo, nezanedbatelný vliv to, jak sami sebe pojmají, proto v této kapitole vysvětluji termín sebepojetí, na což navazuje podkapitola o sebepojetí v období dospívání.

Hartlovi (2000) uvádí, že sebepojetí je představa o sobě samém, náhled na sebe.

Sebepojetí jsou představy a hodnotící soudy vztažené k vlastní osobě a vytváří se v rámci vlastních zkušeností ze sociálních situací. (Blatný et al., 2010)

Vágnerová (2010) popisuje, že sebepojetí se vytváří také ze zkušeností o vlastní osobě na základě sociálního srovnávání s druhými. Největší vliv mají na sebepojetí jedince osoby subjektivně důležité pro daného jedince. Sebepojetí je tedy hodnocení vlastní osoby, ukazuje, jak si člověk sám sebe váží, nakolik si věří a jak sám o sobě smýšlí. Jedinec si na základě svých zkušeností, vybírá takové informace, které jsou pro něho zajímavé a s těmi informacemi nadále pracuje. Sebepojetí je jako mechanismus, který slouží k ujasnění vlastní pozice ve světě. Slouží k orientaci v tomto světě a stabilní sebepojetí navozuje pocit bezpečí a jistoty. Podstatou sebe pojmání sebe sama je schopnost sebereflexe, jejímž základem je schopnost uvědomění si sebe sama.

Dalo by se říct, že sebepojetí je mentální reprezentace sebe samého. (Van der Werff, 1990)

Sebepojetí má stejně jako výše zmíněné postoje 3 hlavní složky.

- Kognitivní složka – tvoří ji především poznatky a přesvědčení o sobě samém. Sebepojetí tvoří obsah a strukturu já. Obsahem sebepojetí je pocit autonomie jedince, vědomí vlastní kompetence, sociální role, zájmy apod.
- Afektivní složka – tuto složku tvoří sebehodnocení, sebevědomí, sebeúcta. Jedná se o emoční prožívání jedince v rámci vlastního sebepojetí. Sebehodnocení může být pozitivní či negativní. Roli v sebehodnocení hraje i okolí, osobnost jedince a jeho zkušenosti. (Vágnerová, 2010)

- Konativní složka – tou je seberegulace. Je to tendence jednat ve shodě se sebepojetím jedince. Jones a Pittman (1982) popisují sebeprezentační strategie: zavděčení se, zastrašení, pokory, příkladnosti, sebetvrdující a sebemonitorovací.

(Blatný, 2010)

Markus a Wurfová (1987) uvádí kromě tradičního sebepojetí ještě tyto následující aspekty: aktuálně činné já, interpersonální chování, sociální prostředí.

6.1 Sebepojetí u adolescentů

Sebepojetí se mění s vývojem jedince. V adolescenci, kdy je jedinec již schopen uvažovat abstraktně a tvořit vlastní hypotézy, hledá sám sebe a experimentuje s různými alternativami svého já. Snaží se najít své místo v tomto světě, uvědomit si, kdo vlastně je. Využívá poznatků z minulých zkušeností a poznatků nových. Pro sebepojetí adolescentů je klíčový výkon, kterým se dle Vágnerové (2012) prezentuje v rámci dosažení pozitivního sebehodnocení.

Adolescenti se zvláště v této době nechávají velice ovlivňovat médii, největší roli hrají sociální sítě. Jejich identita a sebepojetí je vytvářeno i ve virtuálním prostředí, kde se mohou prezentovat jakýmkoliv libovolným způsobem, který lze na sociálních sítích často měnit. Je to nový způsob hledání při vytváření identity adolescenta. (Ševčíková & Šmahel 2010)

Adolescenti se narození od mladších dětí popisují spíše hodnocením vlastní osoby a tělesnými rysy a demografickými charakteristikami. (Markus, 1980 in Blatný, 2010)

7 PRAKTICKÁ ČÁST

7.1 Výzkumný problém/cíl

Cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat a popsat postoje a plány dívek opouštějících ústavní výchovu. Jedná se o dívky, které v blízké době opustí výchovný ústav. Mým cílem bylo nalézt klíčová témata/kategorie pro plány a postoje do budoucna u dívek z konkrétního výchovného ústavu a snaha mapovat vliv výchovného ústavu na budoucnost dívek a tím zároveň poskytnout zařízení zpětnou vazbu, která může vést ke zlepšování případných nedostatků výchovné péče.

Téma plánů a postojů u dívek z výchovného ústavu je důležité v rámci společenské žádoucnosti, z pohledu procesu nápravy, zda náhradní výchovná péče působila na dívky nápravně a jak se odráží na postojích a plánech, jelikož plány a postoje dívek k budoucnosti jsou důležité pro následnou kvalitu života ve společnosti.

7.1.1 Výzkumné otázky

1. Jaké jsou plány dívek opouštějících ústavní výchovu?
 - Jaký vliv má ústavní výchova na plány dívek do budoucna?
 - Jak konkrétní vyhlídky na budoucnost dívky mají?
 - Jaký vliv mají na budoucí plány vztahy s rodinou a vrstevníky?
2. Jak ovlivnila ústavní výchova postoje dívek?
 - Jaké mají dívky postoje vůči sobě?
 - Jaké jsou jejich postoje vůči budoucnost?
 - Jaké jsou postoje dívek vůči vztahům s rodinou a vrstevníky?

7.2 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvořily dívky staré 17–18 let, které mají nařízenou ústavní výchovu. Jak vyplývá z názvu práce, jedná se o dívky, které se v blízké době chystají opustit výchovný ústav. Některým dívkám již bylo 18 a zůstávají v ústavní péči do doby ukončení školní docházky. Záměrně jsem si vybrala tento konkrétní výchovný ústav, ve kterém jsem již byla dříve na týdenní stáži. Mají zde v rámci ústavní výchovy pouze střední odborné učiliště, do kterého dívky docházejí, a kromě výjimek, většina z dívek opustí ústav dovršením 18 let. Ve

výchovném ústavu splňovalo podmínky výběru 10 dívek – mělo se jednat o dívky, které v blízké době plánují opustit výchovný ústav. Z 10 mi participaci na výzkumu 3 bohužel odřekly, takže můj vzorek tvoří pouze 7 dívek.

	věk	studijní obor	vysněné studium	vysněná profese	podpora	zájmy
DÍVK A 1	18	kuchařka	není	kuchařka	matka	sportovní
DÍVK A 2	17	kuchařka	kadeřnice	kadeřnice	sestra	tvořivé; vazba na vysněnou profesi
DÍVK A 3	17	cukrář	není	baristka	sestra	pes
DÍVK A 4	17	cukrář	zemědělská SŠ	s koňmi	matka	koně
DÍVK A 5	18	Práce ve zdravotnických a sociálních zařízeních	kosmetička/stravování a výživa SŠ; Pedf Muni	není	babička	klávesy
DÍVK A 6	17	Práce ve zdravotnických a sociálních zařízeních	není	není	matčina kamarádka	umělecké;koně

DÍVK A 7	17	speciální ZŠ	není	vychovatel ka ve VÚ	vychovat elé	muzika, vaření
-------------	----	--------------	------	------------------------	-----------------	-------------------

7.3 Metoda sběru dat

Má práce je kvalitativní, jedná o malý výzkumný vzorek zaměřený na konkrétní problematiku, kdy výzkumník získává jistý vhled do problematiky přímým kontaktem s participanty v jejich přirozeném prostředí (Hendl, 2005). V kvalitativním výzkumu jde o to nějakým způsobem interpretovat a vysledovat určité fenomény, týkající se tématu práce a jejich cílů, které stanoví výzkumník a i přesto, že je zde velká snaha o „objektivitu“ v konkrétní situaci, není jí samozřejmě nikdy plně dosaženo, výsledky jsou vždy ovlivněny samotným výzkumníkem. Jde tedy o subjektivní povahu dané problematiky a v tomto případě je kvalitativní design ideální. Akcentována je zde intenzivní interakce výzkumníka s participanty, která podle Hendla (2005) hraje roli i v minimalizování průniku neobjektivních názorů výzkumníka do závěrečné interpretace a analýzy spolu s určitou schopností sebereflexe a odosobnění se od zkoumaného problému.

V rámci kvalitativního designu ve své práci používám metodu zakotvené teorie. Jde v podstatě o formulaci teorie až po získání, zpracování a interpretaci dat. Nejdříve si položíme výzkumnou otázku, poté sesbíráme data následně si z dat vytvoříme klíčové kategorie a popíšeme vztahy mezi nimi. Na závěr teprve zformulujeme novou teorii, ke které jsme došli v rámci získaných dat. (Řiháček & Hytych, 2013)

Pro sběr dat jsem vytvořila otevřené otázky v rámci polostrukturovaném rozhovoru, kterému předcházela krátký dotazník. Otázky se týkají těchto okruhů: zájmy, rodina, ústavní výchova, vztahy s vrstevníky, minulost, budoucnost atp.

OTÁZKY:

1. Co ráda děláš/co tě zajímá/baví?
2. Co děláš nejraději?
3. Co jsi ráda dělala dříve?

4. Škola – co studuješ? máš oblíbené předměty? Chodíš tam ráda? Co bys ve škole změnila, aby tam pro tebe bylo lepší/přínosnější prostředí?

-Plánuješ studovat i po odchodu z VÚ? Co?
5. Jaké máš vztahy s učiteli? Popsala bys jak by podle tebe měl být ideální učitel?
6. Kolik jsi zameškala vyučovacích hodin? Z jakých důvodů?
7. Výchovný ústav – líbí se ti, jak funguje nebo bys něco změnila tak, jak si myslíš, že by to bylo ideální? Jsi spokojená s režimem dne? Myslíš, že máte dostatek nabízených volnočasových aktivit?
8. Jaké máš vztahy s vychovateli? Jak by podle tebe měl vypadat ideální vychovatel?
9. A co paní ředitelka? Líbí se ti společné programy, kdy se všichni sejdete a mluvíte o svých pocitech, aby měl každý možnost vyjádřit co si myslí, upozornit na nedokonalosti nebo naopak pozitiva? Myslíš, že jsou užitečné?
10. Pokud vím, máte program i s paní psycholožkou. Jaký s ní máš vztah? Chodíš za ní i sama? Líbí se ti, že chodíte k paní psycholožce pravidelně jako skupina? Jak hodnotíš program? Je pro tebe čas u paní psycholožky přínosný více ve skupině nebo, když jsi tam sama? Co bys případně změnila tak, aby to bylo dle tvého názoru ideální?
11. A jaké jsou programy s paní etopedkou? Jaký s ní máš vztah? Chodíš za ní i sama? Líbí se ti, že chodíte k paní etopedce pravidelně jako skupina? Je pro tebe čas u paní etopedky přínosný více ve skupině nebo, když jsi tam sama? Co bys případně změnila tak, aby to bylo dle tvého názoru ideální?
12. Bydlíte v domě/bytě? Líbí se ti město/vesnice?
13. Bydleli jste dříve jinde? Probíhaly u vás v rodině nějaké změny? (změna zaměstnání/nezaměstnanost, pobyt členů rodiny v zahraničí, nemoci, úmrtí v rodině atd.)
14. Co bys řekla o otci? -kolik mu je let, zaměstnání, co vystudoval, co rád dělá, co se ti na něm líbí a co bys změnila?
15. Co bys řekla o matce? - věk, zaměstnání, co vystudovala, co ráda dělá, co se ti na ní líbí a co bys změnila?

16. Máš sourozence? Kdo z vás je nejstarší a kdo nejmladší? Co dělají sourozenci? Jaký s nimi máš vztah?
17. Navštěvují tě rodiče a sourozenci nebo někdo z rodiny ve VÚ? Jak často? Kam jezdíš, když máš volný víkend nebo jsou Vánoce apod? za rodinou či kamarády/přítelem?
18. Kdo z dospělých ti nejvíce rozumí? Pomáhá ti nějak? V čem a proč ti rozumí?
19. S kým si moc dobře nerozumíš? V čem a proč?
20. Rozumíš si s holkami z VÚ? Máš tu dobré kamarádky? S kým tu ráda trávíš volný čas? V čem si s nimi rozumíš a proč? Co spolu nejraději děláte? Máte nějaké spory?
21. Jak to bylo dřív? Nechali tě rodiče trávit s kamarády čas? Bavíš se stále s lidmi z tvého města? Máte nějaké spory?
22. Na co se těšíš? Teď? a po odchodu z VÚ?
23. Z čeho máš strach/starosti? Teď a po odchodu z VÚ?
24. Měla jsi nějaké starosti/problémy před VÚ? Vedly tyto problémy k umístění do VÚ? O jaké problémy se jedná?

7.4 Sběr dat

Sběr dat proběhl přímo ve VÚ, použila jsem polostrukturované rozhovory, které měly ve výsledku od 35 až po 90 min. Při prvním setkání byly dívky omlouvány z výuky, při druhém jsem přijela již odpoledne na skupinové programy, aby nebyl dívkám znovu narušen studijní režim.

Nejdříve jsem dívkám rozdala následující 4 otázky ve formě dotazníku, aby je mohly zodpovědět písemně a urychlil se celý proces. Dotazník měl dívkám poskytnout jistou oporu k rozhovoru a vyplnit jeho nejasná místa u zbylých otázek. Jednalo se o tyto otázky:

1. Jak si představuješ život po odchodu z VÚ?
2. Jak se vidíš za rok a jak za 5 let?
3. Co bys chtěla dělat po odchodu z VÚ? Pracovat? -kde?

od koho očekáváš podporu po odchodu z ústavu a jak se na to teď připravuješ: máte nějaké cílené programy nebo je to i téma při konzultacích s etopedy či psychology nebo sociálními pracovníci? Jakou roli v tom má i OSPOD (tvůj kurátor) v místě bydliště, jakou roli má rodina, blízcí přátelé, partner?

4. Máš nějakého přítele/přítelkyni? Chtěla bys s ním/ní po odchodu z VÚ žít? Uvažujete o založení vlastní rodiny? Kde budete bydlet? Má přítel/kyně nějakou práci? Jaký je váš vztah? Změnila bys na něm něco?

Pokud nemáš přítele/kyni, kde plánuješ žít po odchodu z VÚ?

Dívky se během vyplňování dotazníku doptávaly na nejasnosti, některé chtěly pracovat společně se spolusedící, některé si naopak svůj obsah zakrývaly.

Rozhovory jsem si rovnou zapisovala, jelikož mě paní ředitelka upozornila, že zde mají pravidlo – zákaz nahrávání rozhovorů. Informovaný souhlas i informace týkající se výzkumu byly dívkám samozřejmě předem dány.

7.5 Zpracování dat

Zpracování dat proběhlo metodou otevřeného kódování, která spočívá v intuitivním zobecnění vět do menších významových jednotek, ve kterých se výzkumník následně lépe orientuje a může z těchto kódů vytvářet kategorie společné pro všechny respondenty a poté dělit na jednotlivé. Je zde nutný výběr zásadních kategorií pro téma práce a jejich zpracování. Následuje celková analýza a závěr, který vyplývá z analýzy nasbíraných dat.

7.6 Analýza dat

Analýza dat probíhá nejdříve vytvořením menších významových jednotek – tedy kódů, které si následně výzkumník roztřídí do kategorií. Po důsledném pročitání rozhovorů vynikly kategorie individuálně specifické a důležité pro jednotlivé dívky a poté kategorie společné. Na závěr si vyberu kategorie, které jsou důležité pro plány a postoje a zodpovězení výzkumných otázek. V následujících odstavcích se snažím každou kategorii u dívek specifikovat a přiblížit její obsah.

7.6.1 Kategorie individuálně u jednotlivých respondentek:

R1 kategorie – nejistota, strach z budoucnosti, akcent na rodinu, přítel, spokojenost se studijním oborem, představa práce navazuje na studijní obor

Tato dívka má poměrně střízlivý pohled na budoucnost. Spoléhá na matku a na přítele. Je spokojená se současným studiem, chce se živit jako kuchařka, baví jí to. S matkou má blízký vztah, mají podobné zájmy a považuje ji dle mého názoru za vzor. Dívka akcentuje vztah s matkou či přítelem. Matka je pro ni nejdůležitější, má v ní oporu, spoléhá na ni, když potřebuje pomoc.

Plánuje budoucnost s přítelem. Chce s ním žít a plánují společně založit rodinu. „*Nejdříve by bylo lepší mít byt ve městě a pak se přestěhovat na vesnici do vlastního baráku*“ zde se objevuje mírná naivita. S přítelem je spokojená. Říká, že je zajištěn, „*hodně pracuje, několik prací.*“ Nic by na něm neměnila. Objevuje se zde nejasnost v informacích a protiřeč – mluví najednou o bytu na půli cesty – zároveň neví oč jde. „*Mluví tady o tom ve výchovňáku... Holky mi zas říkaly, že je to jen pro vězně, ale jestli se tam dostanu, tak je to na začátek dobrý, že budu mít kde zůstat*“ Najednou má individuální plán bez přítele - přišlo mi, že odpověď byla podřízená mé otázce, objevil se zde nejspíše respekt k autoritě a tlak, že musí na otázku odpovědět. Ale možná otázku slyší poprvé a poprvé se nad ní zamýšlí. Následně zmiňuje, že se bojí o budoucnost, že si to neumí představit. Je zde patrná nejistota. Plánuje být doma u matky – najednou změna, chce si vydělat peníze. Z ničeho nic mluví o tom, že si po čase najde byt – o příteli není zmínka. Rozporuplné názory. Za rok by chtěla být u

matky, za 5 let – naprostá jistota, že bude rodina a přítel. Přehnaný optimismus, že za pět let bude určitě lépe, než je nyní nebo bylo v minulosti.

Dle mého názoru je zde patrná naivita a přehnané a konkrétní nároky.

Důvodem pro nařízení ústavní výchovy byly především útěky ze školy, trávila raději spoustu času s kamarády. Vychází lépe s dívkami z výchovného zařízení, mají společné aktivity, občas jsou tam spory.

Rodinné zázemí dívky je komplikované, otec je opustil, dívka si stěžuje že by ho ráda znala a že by byla ráda, kdyby se zajímal. Se sourozenci má bezproblémový vztah, jsou mladší. V minulosti se často stěhovali a bylo zde úmrtí v rodině, dívka neupřesnila, o koho z rodiny se jednalo.

Když popisovala vztahy s autoritami ve výchovném ústavu, hodnotila poměrně spravedlivě. Jeví se jako nekonfliktní, „pohodářka“. Chválí režim v ústavu, nespokojená je pouze s opatřeními ohledně COVID - 19 ale zároveň chápe, že musí být režim přísnější. Dříve byla v jiném výchovném ústavu, jak sama uvádí a brzy bude odcházet. Nemluvila příliš. Informace z ústavu o možnostech do budoucna má dostatečné, baví se s nimi o tomto tématu. Má ráda relaxační aktivity a zároveň i pohybové. Baví jí sportovat. Myslím, že dívka byla mírně zmatená z některých otázek, občas si protiřečí, zároveň neodpovídá přehnaně náročnými představami o budoucnosti, v odpovědích se odráží od konkrétních jistot - např. studuje kuchařku, baví jí to a ráda by i kuchařkou byla.

R2 kategorie – sebepojetí, rodina, vztahy s otcem, vztahy se sourozenci, zájmy, problémy v minulosti, kamarádi, výchovný ústav

Dívka má vysněné zaměstnání – chtěla by být kadeřnice, ale nevěří si. Chtěla by nejraději i kadeřnici studovat, mrzí jí, že v tomto výchovném zařízení tato možnost chybí, udává příklad, že její přítel ve výchovném ústavu tuto možnost má mimo jiné. Počítá tedy spíše s horší možností, ale jistotou, s fabrikou ve svém rodném městě. Sama upozorňuje na nejistotu ohledně budoucnosti. Velikou roli zde hraje vztah s matkou, který je komplikovaný a protkaný konflikty. Nemůže se tudíž na matku spolehnout, jelikož jí matka doma nechce.

Spoléhá na pomoc od sestry, se kterou má blízký vztah, bydlet u ní ale také nemůže, protože sestra bydlí s přítelem a nemají místo. Chce bydlet s přítelem.

Má spoustu zájmů, říká, že je realizuje doma s matkou – špatný vztah doma jí očividně trápí a říká, že si s tím dlouhodobě neví rady. Zájmy realizuje raději v soukromí, nechce sdělovat dívkám z ústavu, nevěří jim. Také je zde vidět jistý egocentrismus, zmiňuje že např. *„Jo a taky mě vlastně baví tetovat, normálně tuží a jehlou, takhle jsem kámošce potetovala ruku tady a paky tady na noze a ještě zápěstí, no vona to na tý ruce měla nateklý ale to se mi hodně povedlo”* *„A voni mi furt říkaj, tak to dělej, jsi dobrá.”* Zároveň podotýká, že tyto věci dělá pouze pro sebe, podceňuje se a nevěří si na ně profesně.

Zájmy jsou spíše výtvarného až tvořivého rázu. U zájmů je zjevná dívčina sebechvála, ale také strach z nepřijetí díla ostatními, proto dívka preferuje soukromí.

Podporu výchovného ústavu vnímá, zároveň vypráví negativní historky z doby karantény, která následovala po útěku, stěžuje si na přísné tresty. *„To je horší než ve vězení, měla jsem nervy řvala jsem na ně, puste mě tatínek vám vyhlásí válku.”*

S ústavem je nespokojená, přirovnává jej k vězení. Zmiňuje konkrétní příběh, stěžuje si na ostatní dívky, které napadají vychovatele nebo na ně jsou zlé. S tím nesouhlasí, i když popisuje i u sebe jistou impulzivitu. Má tendenci k agresivnímu chování, když je frustrovaná či v konfliktu s ostatními lidmi, tyto problémy měla i v minulosti. Ve výchovném ústavu je kvůli útěkům, krádežím. Popisuje, že byla v nemocnici kvůli šikaně. Momentálně se s lidmi z minulosti nebaví a kamarádky nemá ani mezi holkami z ústavu. Nejbliže jí je sestra a přítel. Budoucnost si neumí představit, má strach, chce si vydělat peníze a očekává pomoc od sestry. S přítelem chce mít dítě, ale adoptované, ze zdravotních důvodů totiž nemůže mít vlastní, chce s ním bydlet v bytě, spoléhá na něj, pokud s ním dlouho nemluví je frustrovaná, což vede k následné agresivitě. Také zde rezonuje vztah s otcem, poměrně barvitě vypráví, z jakého je otec zázemí, že je agresivní, nemá s ním dobré zkušenosti, střídá partnerky, díky tomu má 10 nevlastních sourozenců. Otec byl ve vězení, jelikož neplatil alimenty. Nejbližší vztah má kromě sestry ještě s bratrem, který ale začal brát tvrdé drogy a chová se stejně jako otec, snaží se bratrovi pomoci, ale je zlý i na svou přítelkyni a na sestru, napadl ji.

Za rok se vidí ve vězení, což je ironická poznámka, poté popisuje konkrétní požadavek na byt, chce mít byt přímo nad vysněným kadeřnictvím, aby mohla hned po práci domů a relaxovat.

R3 kategorie – zájmy se prolínají do plánů a postojů, výchovný ústav, sebepojetí, vztah se sestrou, rodina, bydlení, studium

Preference soukromí, individualismus. Na druhou stranu si zde protirečí, jelikož později zmiňuje výborný vztah se sestrou, na kterou spoléhá. Důraz na samostatnost, ale přitom je zde patrná závislost. Přítelkyni nemá, nedávno se rozešli. Vztahy ve výchovném ústavu jsou povrchní, snaží se na ně neupínat, ví že nevydrží. Zároveň kritizuje chování kolektivu. Plány na budoucnost jsou odvozené od zájmů – což je v tomto případě pes nebo celkově láska ke zvířatům. Postoje vůči lidem versus zvířata – lidé z toho vychází negativně. Preferuje zvířata, říká, že za jejich špatné chování může chování lidí ke zvířatům. *„Žádné zvíře nemůže za to, jak se k němu chovají lidé. Proto jsou často nepochopený, že jsou někdy agresivní, ale je to jen odpověď na chování lidí, často jsou to týraná zvířata.“*

Svého psa má u babičky, kam jezdí, pokud je dovolenka. Jinak je její nejbližší osobou sestra.

Její vysněná práce je práce v kavárně, chtěla by mít vlastní. Říká, že v té kavárně by i bydlela. Ohledně budoucnosti se nechce na nikoho spoléhat, spoléhá sama na sebe, objevuje se zde naivita ohledně blízké budoucnosti a krize spojené s COVID - 19, zmiňuje, že si uvědomuje rizika podnikání v gastronomii v této době.

Má problémy s důvěrou k lidem, vymezuje se vůči kolektivu. Svě plány si raději nechává pro sebe, preferuje soukromí, nesděluje je ani vychovatelům, bojí se, že neudrží tajemství. V blízké budoucnosti by si ráda udělala řidičák. Školu si chce dodělat, ale ne v ústavu, až po odchodu, v září individuálně, ale neupřesnila. Objevuje se zde protireč, najednou říká, že chce dělat jinou školu. Nejdříve by chtěla bydlet v bytě ve městě, aby to měla blízko do práce, ale do budoucna počítá se svým psem a chce dům na vesnici s velkou zahradou na hypotéku. Zmiňuje, že jí mrzí, že se otec příliš nezajímá kvůli současné přítelkyni, ale jinak vztahy s rodiči pozitivní. Ve výchovném ústavu je kvůli kamarádům, byly zde krádeže a výtržnictví, nyní se s nimi nebaví, protože chce být zodpovědná v rámci budoucnosti.

„Tahala jsem se staršíma feťákama” Dítě chce, ale ze zdravotních důvodů nemůže mít vlastní. Chce si adoptovat „černouška”, ale přítele nechce. Říká, že nejdříve se potřebuje srovnat sama se sebou potom se psem potom možná přítel a dítě. Strach z budoucnosti nemá, spoléhá na svou sestru.

Za rok chce mít nějaké bydlení a práci a zdůrazňuje, že ví, že to nebude lehké a za pět let už chce mít práci, která ji baví a bude bydlet na vesnici.

R4 kategorie – rodina, studium, sebepojetí, vztahy konfliktní, nespokojenost s přítelem, obavy z přílišné závislosti na rodině, o budoucnosti nepřemýšlela

Tato dívka spoléhá na rodinu, je zde patrná závislost a nesamostatnost. *„Podporu čekám od rodičů, chci tam bydlet než dostuduju”* Nikdy se nad otázkou, co chce dělat po odchodu z výchovného ústavu nezamýšlela, zároveň zmiňuje, že se nechce spoléhat pouze na rodinu, bojí se, že nebude zvládat studium. Vztahy v rodině jsou velmi dobré, má 6 sourozenců, se kterými dobře vychází. S matkou má podobné zájmy a uvádí ji jako nejbližší osobu. Je zde propojení zájmů s vysněným zaměstnáním i plánovaným studiem. Jezdí na koních, dokonce i závodně, matka jezdí také, ale jiný styl. Chtěla by pracovat se zvířaty, nejlépe s koňmi a bydlet na vesnici, aby měla klid. Nejdříve spoléhá na bydlení u rodičů a po ukončení studia si plánuje postavit vlastní dům. Studovat chce zemědělskou střední školu s maturitou, ale má strach, že studium nezvládne, podceňuje se.

Postoj k budoucnosti se svým přítelem je odmítavý. *„Mám přítele, po odchodu s ním být nechci. Založit rodinu chci, ale vím, že on není ten pravý.”* Popisuje nevhodné chování přítele a komplikovaný vztah, plánuje ho ukončit po odchodu.

„Na základce jsem hodně hulila s partou, byla jsem šikanátor a pak jsem taky utíkala z děčáku a měla jsem tam velký problémy s chováním.” Do výchovného ústavu se dostala díky závažným problémům s chováním a negativnímu vlivu kamarádů. Dívka má uloženu ochrannou výchovu. S lidmi z minulosti se stýká minimálně.

Za rok by chtěla studovat vysněný obor a za 5 let chce mít dobrou práci, dodělanou školu s maturitou a vlastní dům na vesnici. Což se mi zdá jako trochu naivní představa vzhledem k

vyhlídkám na 4leté studium, kdy dívka nezmínila ani jedinkrát představu o jakékoliv možnosti přivýdělku.

Znám mírně dívčinu minulost, proto bych zde zmínila, že zde vidím velký posun, vzhledem k problémům v rané adolescenci.

R5 kategorie – přítel, studium, bydlení, konkrétní představy, realita, sebepojetí, konflikty s rodinou

Svou budoucnost plánuje s přítelem, má poměrně konkrétní plány a podrobně o plánech i vztahu vypráví. V minulosti měla problémy se závislostí na alkoholu, což nyní omezuje kvůli zákazu od přítele. Příklad jí také zakázal kontakt s kamarády z minulosti, prý žárlí. Jako svou největší podporu uvádí babičku a přítele. Z rodiny se totiž baví převážně pouze s babičkou, s matkou má komplikovaný a konfliktní vztah. V minulosti sama utekla z domu a šla do dětského domova, nechtěla bydlet s matkou. Do výchovného ústavu se poté dívka dostala kvůli útěkům z dětského domova. O matce se vyjadřuje negativně a vulgárně. *„Často jsme se stěhovali, podle toho, s kým máma zrovna chodila. Od mých 3 let je často střídala. Vůbec nepracovala, jen pila a měla ty chlapy pro peníze.“* Nejsou příliš v kontaktu, je neiniciativní, dívka se vždy musí ozvat sama. S vlastním otcem také nevychází a stěžuje si na něj. Má 3 sourozence a vychází pouze s jedním, nejmladším, občas ji bratr navštěvuje s nevlastním otcem ve výchovném ústavu, matka v tom nehraje žádnou. O sestře říká, že ji nenávidí, nejspíš kvůli matce. Zmiňuje, že matka dokonce vyčítá babičce, že je s dívkou v kontaktu, vyhrožuje a vyjadřuje se afektovaně. Babička je ze situace nešťastná. Chce podpořit svou vnučku a zároveň tu být pro svou dceru. Dívka říká, že si od babičky žádné peníze ani jinou materiální podporu nechce brát, protože babička má své starosti a ona chce být samostatná. Babičku navštěvuje, když má dovolenku. Nebo jezdí za přítelem, který bydlí u svých rodičů. Říká, že jsou tam konflikty, jeho rodiče ji nemají rádi, ráda by vztahy do budoucna zlepšila. *„Jeho máma je šílená, bojí se, že na něj vytáhnu nůž a že ho budu stahovat dolu.“*

S přítelem by si chtěla najít společnou garsonku v Brně, kde přítel studuje a ona by také ráda. Vypráví, že mu často se studiem vysoké školy pomáhá, píše mu seminární práce a překládá z angličtiny. Baví ji přemýšlečnické úkoly. Sama by ráda změnila obor, za měsíc má přijímací zkoušky na obor kosmetička nebo stravování a výživa, proto je ve výchovném ústavu déle,

dokončuje si studium zde a připravuje se na zkoušky. Po maturitním oboru plánuje jít studovat na Masarykovu univerzitu pedagogiku, jako její přítel, pro oba je nyní zásadní dokončit školu. Uvědomuje si, že některé plány jsou možná nereálné a že to vůbec nebude lehké, ale říká, že jsou to věci, které by si přála nejvíc. Největší strach má z toho, že nebude zajištěna finančně, ke škole by si chtěla najít brigádu, její přítel již brigádu má, ale zatím neví, jak to bude. Po dokončení školy by chtěla vlastní dům, ale to, jak sama uvádí, nemusí vyjít, nespolehá se na tuto představu.

Na otázku, jak si představuje život za rok a jak za 5 let odpovídá neurčitě, nemá konkrétní představu, zmiňuje že by určitě ještě studovala. Celkově na mě působí poměrně vyrovnaně, má z mého pohledu reálné představy, neupíná se příliš na konkrétní plán. I obavy a strach jsou z mého pohledu zdravé a na místě.

R6 kategorie – minulost, vztahy s otčímem, rodina, sebepojetí, problémy v minulosti, strach z budoucnosti, je spokojená ve VÚ, neodcházela by

Dívka doufá, že s budoucností jí pomůže rodina a přítel. Dodává ale, že jsou spolu velmi krátce a že si uvědomuje možné změny. Vztahy s rodinou jsou komplikované, matku i otčima má ráda, ale doma jsou konflikty. Vlastní otec je opustil, když dívce byly 2 roky, za otce považuje spíše otčima, vlastní otec byl alkoholik a neměl na výchovu dobrý vliv, uvádí, že ji bral do hospod apod. O matce říká, že má zdravotní problémy a že jakýkoliv dívčin přešlap má na matku negativní vliv, proto se dívka snaží své chování regulovat a příliš nejezdit domů, doma se totiž vždy pohádá s otčímem. *„Je lepší, když jezdí oni za mnou, než abych tam byla celý víkend a pohádala se s nevlastním tátou a ta máma je z toho špatná.“* Říká, že s otčímem jsou často v konfliktu, protože jsou stejné povahy, oba impulzivní. Otčím na ni klade velké nároky a také upřednostňuje vlastní děti. Nikdy s ní není spokojen.

Jako svou nejbližší osobu uvádí dívka kamarádku své matky, chodí za ní, pokud se vším, schová se tam před otčímem, když je matka pryč. *„Mám tam tu jednu, říkám jí teta, ikdyž to teta není a ty můžu věřit, je tu vždycky pro mě. Chrání mě před nevlastním tátou.“* S vrstevníky se dívka příliš nebaví, ve výchovném ústavu má kamarádku, se kterou se baví a důvěřuje jí. Oporu nachází dívka také ve vychovatelích, je na ně hodně vázaná a hůře nese změny v dospělém kolektivu.

Momentálně se dívka nejvíce bojí zkoušek, po skončení studia chce jít do domu na půli cesty. Tam má ale strach, že se nesnese s kolektivem, dodává, že je velmi komplikovaná a impulzivní a často s ostatními nevychází. Přiznává, že má psychické problémy. V minulosti byla šikanovaná a měla sklony k agresi. Popisuje, že v dětském domově musela být kvůli agresivnímu chování na samotce, že byla agresivní i na vychovatele. Také se dlouhodobě léčí s anorexií a trpí obrovskými váhovými výkyvy. Nakonec dodává, že je ráda, že do dostala do výchovného ústavu, že jí to opravdu pomohlo. Dokonce říká, že se bojí odsud odejít, nejraději by zde zůstala, nemusí nic řešit a vše tu má.

Dívka by si do budoucna chtěla našetřit peníze a přestěhovat se do garsonky, neuvádí žádnou konkrétní představu zaměstnání. Plány s přítelem mají, znají se dlouho, ale jsou spolu krátce. dívka říká, že s přítelem chce být, ale nebavili se o tom. *„O založení rodiny zatím moc nemluvíme, přítel by chtěl děti, ale až budu venku, až to bude finančně možné.“* Tato představa mi přišla naivní, protože spolu nejsou příliš dlouho a očividně daná témata neprobírali. Nicméně má dívka poměrně konkrétní představu o tom, co bude dělat po odchodu individuálně, vidím zde vliv výchovného zařízení, sama říká, že s nimi možnosti do budoucna často probírají.

R7 kategorie – závislost na ústavu, strach z budoucnosti, nejistota, vztahy hlavně s autoritami ve VÚ, sebepojetí, minulost

Tato dívka je specifická tím, že nemá žádnou podporu mimo výchovný ústav. Celý život žila ve výchovných institucích, nějakou dobu také v pěstounské péči, ale pěstouni i vlastní matka se jí zřekli. O své matce říká *„Nechala mě, když jsem byla mimino. Neznám jí, jen vim, že fetuje a nestará se o svoje děti“* Z rodiny prý s nikým v kontaktu není a ani náhradní rodiče se o ni nezajímají. Dříve byla v kontaktu se sourozenci, ale hádali se.

Má hlavní podporu ve vychovatelích, s dívkami z výchovného ústavu se nebaví a jiné kamarádky nemá. *„...beru je jako kámoše, ale občas mě štvou, že jsou přísný, nic nedovolujou.“* Stěžuje si na přísná pravidla, i když dodává, že si uvědomuje jejich důležitost. *„Mám z toho srandu prostě, to jsem jim i řekla, že to neberu vůbec vážně.“* Lze zde vidět nerespektování pravidel i autorit, mírná ambivalence, kdy na jednu stranu dívka bere vychovatele jako kamarády a na stranu druhou se vysmívá jejich pravidlům. Ve

výchovném ústavu se jí líbí víc než v pěstounské péči. Vyjadřuje se o něm jako o svém domovu.

Dívky z výchovného ústavu nemá ráda a ony nemají prý rády ji, protože se baví s vychovateli. Říká, že se s nimi nebaví, nemají si co říct. Preferuje dospělé. Vymezuje se vůči kolektivu a sama o sobě říká: „*Já jsem taková divná víte.*” Přišlo mi, že spíše takovým tím hipsterským způsobem divná jako zajímavá.

Zmiňuje své psychické problémy, byla již 3x hospitalizovaná, říká, že má „*papíry na hlavu*”. Přiznává, že má občas problémy s agresí, což se projevilo i v pěstounské péči. Měla agresivní výbuchy již od dětství, chovala se agresivně vůči vrstevníkům i vychovatelům. V pěstounské péči prý kradla, odůvodňuje to tím, že na ni pěstouni byli zlí a preferovali její sourozence, teď už ji zpět nechtějí.

Přítele má, ale je mladší a bydlet s ním nechce a děti také neplánuje. Říká, že je možný rozchod, neví, jak to bude.

Nejvíce se těší na svobodu, je od dětství v institucionální péči. Zároveň ale zmiňuje velký strach z budoucnosti, často o tom přemýšlí, neví, jak to v životě bude.

Její vysněné zaměstnání je být vychovatelka ve výchovném ústavu, případně uklízečka. Má pozitivní představy o budoucnosti, spoléhá na pomoc ústavu i v rámci zaměstnání či bydlení. Zároveň dodává, že je sama na sebe, na nikoho jiného se spoléhat nemůže. Je zde vidět určitý nadhled i přes očividnou závislost na výchovném ústavu.

Za rok by dívka chtěla pracovat a za 5 let by chtěla pracovat a mít se dobře. Bydlet chce v domu na půli cesty v konkrétním městě. Dívka má reálné představy a plány stejně jako obavy vzhledem k zázemí, jaké má.

7.6.2 Společné kategorie:

Zde popíšu kategorie objevující se společně u všech respondentek nejvíce a podrobněji je rozepíšu. Jedná se o následující kategorie:

- Výchovní ústav
- Představa/plány/budoucnost
- Vztahy
- Minulost
- Sebepojetí
- Zájmy

VÝCHOVNÝ ÚSTAV

Pod tuto kategorii jsem zařadila odpovědi týkající se spokojenosti dívek s výchovným ústavem, režimem, volnočasových aktivit, vztahy mezi dívkami, vztahy dívek s vychovateli a také roli, jakou pro dívky výchovný ústav hraje v rámci plánů a postojů k budoucnosti.

Nejdříve bych popsala podkategorii **spokojenost a režim** ve výchovném ústavu. „*Režim dne je dobrej, ale změnila bych vycházky aspoň do města a delší.*”, „*Režim je teď ještě horší jak je nouzovej stav, kdyby nás pouštěli aspoň do parku, ale my můžem jen tady na dvůr.*” Z uvedených citací je patrné, že některé dívky nejsou spokojené s režimem především v této době opatření proti šíření nemoci COVID - 19.

Jedna dívka uvádí konkrétní požadavek na rozšíření studijních oborů a porovnává zařízení s výchovným ústavem svého přítele, kde mají možnosti širší. „*Změnila bych, aby tu byla třeba ta kadeřnice, nechápu proč to tu nemaj, muj kluk je taky v pastáku a tam maj všechno, maj tam kadeřníka, obráběče, cukráře a říkal i maséra.*” Na otázku, zda se dívce líbí ve VÚ odpovídá: „*Nelíbí je to hrozný. Není to prostě jako doma*” Podobnou odpověď uvedlo více dívek, s režimem ani samotným ústavem spokojeny nejsou, těší se na odchod.

Několikrát se objevila podobná odpověď, kdy se dívky nechtějí ztotožnit s chováním ostatních dívek a vymezují se vůči němu, což je zároveň i jejich jedinou kritikou výchovného ústavu. „*Líbí se mi jak funguje, ale skrz ty holky tady chci co nejdřív odejít.*”

U dvou dívek je dle odpovědí patrná závislost na instituci a relativní spokojenost, mají strach z odchodu a změn. Celkově dívky kritizovaly spíše přísná pravidla a opatření spojené s nemocí COVID – 19.

Volnočasové aktivity - „*Aktivít máme hodně, oni se i ptají a zajímaj se, co chcem dělat atak.*”, zároveň zmiňuje současný režim, který je zpřísnění vzhledem k situaci ohledně onemocnění COVID - 19 a říká, že nabídky aktivit jsou momentálně omezeny pouze na vnitřní prostory zařízení.

Naopak jiná dívka říká „*Moc volnočasových aktivit nemáme*”

„*Aktivít máme hodně, ale jen když ty holky chtěj něco dělat, většinou si jen lehnou s telefonem v ruce.*” Tato dívka říká, že aktivit je ve výchovném ústavu dostatek, záleží pouze na samotných dívkách, zda možností využijí.

Dívky uvádí různorodé odpovědi i na téma volnočasových aktivit. Některé sdělují, že záleží na vychovateli, jedna dívka odpovídá, že nabídky volnočasových aktivit využívá často i v rámci svých zájmů. Přijde mi, že hodnocení dívek zde vychází z celkového postoje k ústavní výchově.

Vztahy mezi dívkami - „*Nebavim se s nikym, nechodim s nima jako přítelkyně*” Tato dívka popisuje milostné vztahy v kolektivu místo kamarádských. „*Já nevím co si myslej, dyt se pak už nikdy neuviděj až odejdou z pastáku, to nemá cenu.*” dodává. Jde spíše o nepochopení mé otázky, dívka zde rozvádí problémy, které ji v kolektivu zjevně trápí.

„*Mám tu nějaké kámošky, ale snažim se na ně moc neupínat, protože si každá půjde vlastní cestou a bavít se nebudem.*” Od kolektivu si raději drží mírný odstup.

„*Nebavim se s nima, spory máme hodně*” Většina dívek se s ostatními příliš nebaví nebo pouze formálně s uvědoměním, že se nejspíš nejedná o vztahy na celý život, jak některé uvádí. Některé se proti ostatním dívkám vymezují negativně, odmítají kolektiv a kritizují

nespravedlivé chování, za které jsou často trestány všechny. „*Jsou tu holky který nenávidím...*” „... *skončila jsem s nima*”

Jedna dívka však na druhou stranu popisuje výborné vztahy ve svém nejbližším okolí, i přesto, že poukazuje na občasné konflikty. „*Občas, když často mění nálady, tak máme spory*” „*všechny se bavíme, mám nejlepší skupinu.*”

Vztahy s vychovateli – Některé dívky mají vychovatele za přátele a mají s nimi blízké vztahy, jedna zde dokonce upřednostňuje vztahy s vychovateli před ostatními dívkami. „*S vychovatelema dobrej, ty mám ráda, беру je jako kámoše*” „*Já se radši bavim s dospělýma, беру je spíš jako kámoše*”

Je zde však i pohled z druhé strany, kdy některé dívky popisují časté konflikty až nepřátelské postoje vůči vychovatelům. „*Tu, co mám teď nenávidim*” „*Špatný, hádám se s nima, ale nenapadám je.*” Objevují se však i neutrální dívky, které se nachází někde ve středu této škály „*Pokud něco neudělám, tak dobrý*”

Role ústavu v plánech do budoucna/podpora- Většina dívek uvádí, že se téma budoucnosti ve výchovném ústavu probírá často „*Mluví tady s náma o tom hodně no.*” Objevuje se zde i jedna dívka která se odmítá s kýmkoliv z instituce o svých plánech bavit „*Neřeším to tu s nikým, nikomu tu totiž nevěřim.*” „*Nechci to tu s nikým probírat, je to tu drbárna, ani učitelům nebo vychovatelům to neřikám, něco někde řeknou a ví to celej pasták.*”

Jedna dívka má v instituci svou jedinou podporu, spoléhá na ni. Téma řeší poměrně často.

PŘEDSTAVA/PLÁNY/BUDOUCNOST

V této kategorii popíšu odpovědi nejvíce vázané na plány a konkrétní představy do budoucna. Jako u předchozí kategorie i zde jsou škály a odpovědi dívek jsou často protikladné.

Většina mých respondentek má přítele, avšak reálné plány do budoucna má s přítelem mnohem méně dívek. Jedná se nejspíš o jakousi nejistotu, některé uvádí jako důvod nízký věk partnera či problematický vztah. „*Mám přítele, po odchodu s ním být nechci.*”

Často se dívky spoléhají spíše sami na sebe či na jinou podporu, i když je zde i pár ukázkových párů, co se společných budoucích plánů týče. „*Mám přítele a chtěla bych s ním žít. Ano, uvažujeme o založení rodiny.*”

Všechny dívky uvedly, že plánují založit rodinu, objevila se zde však opakující se odpověď, že ze zdravotních důvodů zvolí adopci či pěstounskou péči.

Bydlení – Dvě dívky uvažují o bydlení v domě na půli cesty, zároveň to jsou ty dívky, které mají obrovskou podporu ve výchovném ústavu, často téma probírají a plánují společně a uvádí, že je jim zde dobře. Dále jsou tu dívky, které mají představu budoucího bydlení nejdříve v bytě ve městě a poté ve vlastním domě na vesnici. Celkově je u mého výzkumného vzorku výrazná preference bydlení na vesnici před bydlením ve městě, ať už kvůli klidu, tak i např. z důvodu realizace svých zájmů. „*...vlastní barák, kde bych mohla mít svého psa, takže potřebuju velkou zahradu, aby byl spokojenej.*” Některé zmiňují dočasnou možnost bydlení u rodičů např. z důvodu plánovaného studia.

Jedna dívka má velice konkrétní požadavek na ideální byt. „*Chci mít takovej byt jako má teta, že dole pracuje a nahoře bydlí, to bych mohla kdybych dělala tu kadeřnici nebo kosmetiku*” Toto přání je spojené s vysněným zaměstnáním.

Nad následným studiem reálně uvažuje minimum respondentek. Ty, které možnost zvažují si často nevěří a podceňují se, spíše počítají s možností práce. Stejně tomu tak je s vysněným zaměstnáním, dívky si uvědomují, co je potřeba k dosažení svého ideálního cíle, ale přijde mi, že raději již předem volily jednodušší možnost.

Některé dívky mají veliký strach a obavy z odchodu a ze života po opuštění ústavní péče. „*Starosti a strach mám hodně, bojím se jak to budu mít v životě. Hodně o tom přemýšlím.*“ A to i přes existující podporu výchovného ústavu či blízkých osob. Tyto dívky však podle mého názoru, znaly své možnosti nejlépe a měly poměrně konkrétní plán s alternativním řešením. Na druhou stranu dívky, které si byly jisté, že vše proběhne v pořádku byly např. závislé na rodině a uváděly, že o budoucnosti nikdy dříve přemýšlely nebo že si budoucnost nedokážou představit. „*Moc si to neumím představit, tady mám všechno, ale nemůžu dělat co chci.*”

VZTAHY

Do této kategorie jsem na základě rozhovorů zařadila nejvíce akcentované vztahy, což jsou vztahy s rodinou.

Až na jednu dívku mají všechny velmi komplikované rodinné zázemí. Pouze jedna dívka uvedla kompletní rodinu jako jistotu, na kterou se lze spolehnout. Tato dívka má 6 sourozenců a s matkou sdílí i zájmy. *„je to spíš kámoška než mamka, mám s ní výbornej vztah.“* Jako svou nejbližší osobu uvádí matku i další dívka, která však na druhou stranu nezná otce. *„Vůbec ho neznám, naposledy jsem ho viděla, když mi bylo 8. Určitě bych změnila to, abych na něj měla kontakt, aby o mě měl zájem a mohla jsem ho vidět“* Chtěla by otce poznat a také, aby ji sám kontaktoval. Tyto dvě dívky uvedly možnost bydlení v rodině po odchodu z ústavní péče.

Ostatní dívky mají problematický vztah s otcem nebo ho neznají. Jedna respondentka do detailů vypráví o nevhodném až agresivním chování svého otce. Její otec byl ve vězení a dívka má 10 nevlastních sourozenců, jelikož její otec často střídá partnerky. Jsou v minimálním kontaktu. *„byl agresivní- vyhrožoval mi a mámě, začal, že jsem stejná jak máma. Nejdřív se mi zdál v pohodě, ale je to hroznej alkoholik.“* Podporu má tato dívka především u starší sestry, spoléhá na ni a na její pomoc v budoucnu. S matkou to však také nemá jednoduché, říká, že jí matka doma již nechce ani na dovolenky ani následně po odchodu z ústavní péče. *„Máma mě doma nechce, ta se se mnou nebaví ani teď.“*

Další dívka má neznámého otce a jediné informace, které o něm má, jsou takové, že byl prý nezodpovědným alkoholikem, proto se s ním matka rozešla. S matkou má jako předchozí dívka problematický vztah. Sama říká, že odešla do dětského domova, aby nebyla s matkou. *„Často jsme se stěhovali, podle toho, s kým máma zrovna chodila. Vůbec nepracovala, jen pila a měla ty chlapy pro peníze.“* I přes problematický vztah se snaží dívka matku občas kontaktovat, matka však sama žádný zájem nejeví. Nejbližší vztah má dívka s babičkou a z nevlastních sourozenců vidá pouze nejmladšího, který ji navštěvuje z iniciativy jeho otce ve výchovném ústavu.

Další dívka má poměrně klidné zázemí i přes komplikovaný vztah s otcem. Ráda by s ním byla více v kontaktu, říká však, že otec ji po rozvodu s matkou kontaktuje minimálně, kvůli

žárlivé přítelkyni. Matku má ráda. Spoléhá se však sama na sebe a z rodiny za nejbližší považuje svou sestru.

Jedna z dívek nezná ani jednoho ze svých rodičů, od dětství je v ústavní péči. Spoléhá na podporu výchovného ústavu a jiné přátele kromě vychovatelů či jiných zaměstnanců instituce nemá. *„sourozenci jsou u pěstounů a rodiče neznám. Pěstouni dělají, že neexistuju, nezajímají se o mě”*

Stejně jako předchozí dívka i tato spoléhá nejvíce na podporu instituce. S matkou má sice dobré vztahy, avšak s otčímem se často hádají, upřednostňuje vlastní děti a má na dívku přehnané nároky. Domů jezdí minimálně a vlastního otce téměř nezná. *„Za svého otce považuju spíš toho nevlastního”*

MINULOST

Do této kategorie zařazuji problematickou minulost a změny, díky kterým se dívky dostaly do ústavní péče.

Jak bylo řečeno výše, jedna z dívek odešla od matky do dětského domova z důvodu nevhodného chování matky. *„Utekla jsem z baráku od mámy, nebavilo mě, že pořád chlastala a nepracovala a hlavně pořád střídala chlapy.”* Tato dívka se proti ostatním vymezuje, říká, že není jako ony a že do ústavní péče nepatří. Dostala se sem kvůli útěkům z dětského domova. Nikde neměla zázemí, jelikož na matku se spolehnout nemohla a v dětském domově jí chyběla svoboda. U dívky se mimo jiné objevila v minulosti závislost na alkoholu a porucha příjmu potravy. V rozhovoru si stěžuje na to, že jsou v ústavu nuceny příliš jíst a není jí to příjemné.

S anorexií se od dětství potýká i další dívka. V minulosti byla šikanována učitelkou na základní škole i kolektivem. Jelikož často lhala, nikdo jí nevěřil. *„Šikanovali mě, ale sváděli to na mě a protože jsem dřív hodně lhala, tak mi nikdo nevěřil.”* Dívka říká, že reakcí na šikanu byla agrese vůči okolí. Tyto problémy pokračovaly i v dětském domově, kdy byla dívka dlouho na samotce, jelikož byla agresivní na vrstevníky i vychovatele. Nakonec začala z dětského domova utíkat. Podobnými problémy si procházela i jiná z dívek. Byla kvůli šikaně i hospitalizovaná na měsíc v nemocnici. Na frustraci dodnes reaguje nepřiměřeně a většinou agresivně. Také byla agresivní především k vychovatelům. *„v děcáku to bylo horší,*

to jsem šla po vychovatelích furt. Jednu jsem napadla vidličkou” Říká, že kvůli nevhodné medikaci byla nevladatelná. *„Nasadili mi pak náký prášky na uklidnění a to bylo ještě horší, byla jsem agresivnější měla jsem záchvaty, mlátila jsem všechny a napadala.”* Dále měla problémy s útekem z domova a výtržnictvím s kamarády.

Záškoláctví s výtržnictvím a útekem se objevilo u více dívek, u některých i problémy s drogami v rámci nevhodného kolektivu přátel.

Jedna z dívek byla sama iniciátorkou šikany, měla závažné kázeňské problémy i problémy s chováním. Tato dívka má uloženou ochrannou výchovu.

Dívka, která byla od dětství v ústavní péči, měla problémy s agresivitou vůči kolektivu i vychovatelům, podobně jako již zmíněné dívky. Když si jí na nějakou dobu se sourozenci vzali do péče pěstouni, kradla a chovala se nevhodně k sourozencům. Sourozenci zůstali v pěstounské péči, tato dívka byla několikrát hospitalizovaná v psychiatrické léčebně.

SEBEPOJETÍ

Do této kategorie jsem zařadila témata týkající se sebepojetí dívek. Většina dívek má tendenci k podceňování se, a to jak z hlediska zájmů, tak např. i ve studijních plánech. Dívky si také často protiřečí, ale celkově se vnímají spíše negativně.

Podceňování se v rámci budoucího studia se objevují podobné odpovědi u všech dívek, které zvažují následné studium. *„Přemýšlela jsem, že to začnu studovat, ale bojím se, že to nedám.”* *„Chtěla bych jít na zemědělkou s maturitou, ale bojím se, že to nezvládnou. Nevím, jestli na to mám.”*

Sebepojetí v rámci vlastního hodnocení, do kterého dívky řadí i zkušenosti z minulosti. Jedna dívka se vymezuje jako odlišnou od ostatních – zde to chápu spíše pozitivním způsobem. Nemá ráda stejné věci jako všichni ostatní, je jiná. Několik dívek uvedlo, že si uvědomují odpovědnost za vlastní osobu. Často se přiznávají k zameškaným hodinám i problematické minulosti, a to i v rámci vlastního chování. U všech dívek je patrná vysoká míra sebereflexe.

Některé dívky jsou v jistém okruhu zájmů sebevědomé a v jiném se naopak shazují. *„ale to se mi hodně povedlo”* Zde dívka uvádí příklad v čem si myslí, že je dobrá, kamarádky ji

chválí a nabádají k užití zájmu profesně, dívka však odmítá s argumentací „já si myslím, že to k tomu furt není”.

Řekla bych, že téma sebepojetí je pro dívky klíčové, často nad sebou přemýšlejí a dle toho rozhodují svých plánech do budoucna.

ZÁJMY

Kategorie zájmy byla u každé dívky velmi akcentovaná. Často se zájmy prolínají s plány do budoucna od bydlení až po studium, proto je zde zmíním.

Většina dívek vychází ze svých zájmů při ideálních představách o budoucnosti. Jedna dívka uvádí jako hlavní zájem svého psa, do budoucna by si chtěla pořídit dům s velkou zahradou, aby byl její pes spokojený, nechce ho trápit v bytě. Její postoje k lidem jsou také odvozené od zájmů, preferuje zvířata před lidmi. Na otázku, zda plánuje rodinu, odpovídá, že se nejdříve musí sžít se svým psem, než začne řešit vážnější závazky. Na vysněné zaměstnání však její zájmy vliv mají minimální, jelikož chce být baristkou a mít vlastní kavárnu, kde by také ráda bydlela, což je v rozporu s představou domu na vesnici.

Další dívka uvádí jako své hlavní zájmy také zvířata, a to především koně. Chtěla by následně studovat zemědělskou školu a ideálně pracovat se zvířaty – nejlépe s koňmi a bydlet na vesnici. U této dívky se zájmu s představou o budoucnosti shodují ve všech bodech.

Dívka, která také váže své představy a plány na zájmy má ráda tvořivé, kreativní, umělecké činnosti. Baví ji líčení, účesy apod. Ideálně by chtěla být kadeřnice či kosmetička a chtěla by mít byt přímo nad salonem, aby mohla pouze vyjít nahoru a relaxovat. Má poměrně konkrétní představu.

Jedna dívka je na škále někde uprostřed. Studovaný obor ji baví, neuvádí ho však jako svůj hlavní zájem.

Další dívky nemají zájmy vázané ani na bydlení, studium či vysněné zaměstnání. Rozhodují se podle pro ně momentálně nejdostupnějších možností či na základě společných plánů s přítelem.

7.7 Závěrečné shrnutí:

Dívky odpovídaly často rozdílně v dotazníku a následně v rozhovoru. Což mohlo být způsobeno tím, že např. chtěly vyplňování dotazníku urychlit a u rozhovoru se již na otázky plně soustředily, jelikož se jednalo o přímou interakci s výzkumníkem.

Většina respondentek si nedokáže ani představit budoucnost a život mimo výchovný ústav. Některé buď přímo nebo nepřímo poukazují na jistou pohodlnost ústavní výchovy. „*Mám tu všechno, jen si nemůžu dělat co chci*“. Objevuje se i strach z opuštění ústavu, právě z výše uvedených důvodů. Jedna dívka si pobyt již prodlužuje, říká, že je to především kvůli škole, ale dodává, že tu školu stejně asi nedodělá. Objevuje se zde jedna dívka, která říká, že nemá žádný strach ani obavy z budoucnosti, že jí pomůže sestra. U této dívky je vidět jistá naivita, i když má jako jedna z mála opravdový plán. Na začátku rozhovoru zdůrazňuje, že se nechce na nikoho spoléhat, v průběhu však zmíní, že práci a byt bude mít díky své sestře, která jí pomáhá. Ostatní dívky většinou říkaly, že neví, co budou dělat, některá zmíní svá přání, ale zároveň jakoby odmítne skutečnost, že by se mohla splnit, takže poté zmíní např. práci ve fabrice. Přišlo mi, že dívky sice měly až nereálné představy, ale zároveň se často shazovaly a poukazovaly tak na nízké mínění o vlastní osobě. Některé chtějí jít studovat, ale všechny se bojí, že školu nezvládnou dokončit, že na to nemají kompetence. Některé dokonce neví, jestli dokončí školu při ústavní výchově, což by mělo být učiliště s odborným zaměřením. Všechny dívky spojuje to, že spoléhají na někoho dalšího. Většinou se jedná o rodinu či přítele, objevuje se ale i víra v pomoc od instituce (kurátor, VÚ...). Spoléhají na to, že ten úkol odejít a někde se uplatnit za ně vyřeší někdo další. Často také např. neví, co je dům na půli cesty a že je zde možnost bydlet. Po otázce, zda je na to v ústavu připravují však odpovídají, že s nimi o odchodu a budoucnosti mluví velmi často, takže je tu dle mého názoru jistý nezájem, možná záměrné se vyhýbání řešení otázky budoucnosti, jelikož to u dívek může vyvolat přílišný stres a celkovou nepohodu. Nejspíše copingová strategie. Některé mají velké ambice a taky tendenci přeceňovat své schopnosti, na druhou stranu se však hned poté shodí. Často se opakuje poukazování na brzkou dospělost a tím spojenou důležitost nějaké vlastní odpovědnosti v rámci myšlenek na budoucnost, např. že už s těmi kamarády z dětství ven nechodí, protože chce být zodpovědná a myslet na budoucnost, nechce mít problémy. 2 dívky chtěly ze začátku odpovídat ironicky a dělat si z rozhovoru

zábavu, postupně však začaly mluvit velmi vážně o sobě i o svých starostech a zmiňovaly možná i reálné představy budoucnosti. Některé dívky si svou naivitu zřejmě neuvědomily, ale byly zde i takové, které v podstatě přiznaly, že takové plány jsou spíše přání a že, i když jejich výpověď zní jednoduše, rozhodně to tak nebude v reálném životě. Jedna dívka zmiňuje, že nikdy nepřemýšlela nad tím, co bude po odchodu z ústavní výchovy, další pak, že na odchod myslí velmi často a na starosti a problémy s tím spojené.

KAT. DŮLEŽITÉ PRO PLÁNY A POSTOJE:

Pro téma plánů a postojů dívek do budoucna mi přišly nejdůležitější následující kategorie, které jsou blíže rozepsané v předešlé podkapitole.

PŘEDSTAVA/PLÁNY/BUDOUCNOST

ZÁJMY

STUDIUM – současné i plánované do budoucna

VZTAHY (s rodinou i partnerem)

SEBEPOJETÍ

8 Diskuse

Z předešlé analýzy dat zde nyní uvedu získané odpovědi na dané výzkumné otázky.

Jaké jsou plány dívek opouštějících ústavní výchovu?

Většina dívek chce nadále studovat, všechny se zájmem o budoucí studium chtějí změnit obor. Ostatní dívky chtějí již začít pracovat. Většina dívek má také své vysněné zaměstnání, některé neuvádí žádné, chtějí zkrátka našetřit peníze, aby se později mohly nastěhovat do svého bytu či domu. Většina dívek má přítele, avšak společnou budoucnost s ním plánuje pouze část dívek. Jedna dívka popisuje poměrně konkrétní představu budoucnosti s přítelem, ostatní se zaměřují spíše na své vlastní plány a realizace. Většina dívek zmiňuje možnost založení rodiny do budoucna, zvláštností v tomto případě je, že u dvou dívek se objevují zdravotní rizika, proto plánují spíše adopci. Některé dívky mimo jiné podotýkají, že se současným přítelem nemusí v budoucnu být, proto o založení rodiny stále pouze uvažují. Jak bylo řečeno v předchozí podkapitole, zájmy většiny dívek mají veliký vliv na výběr budoucího zaměstnání či studia. Většina dívek by chtěla žít v bytě či garsonce případně později ve vlastním domě na vesnici. Jsou zde však i dvě dívky, které počítají s možností domu na půli cesty. Všechny dívky se spoléhají na někoho dalšího, co se plánu do budoucna týče. U většiny je to rodina či konkrétní osoba z rodiny a u jedné dívky je to samotná instituce, je nutné dodat, že tato dívka nikoho jiného nemá. Některé dívky uvádí velice konkrétní představy a požadavky budoucího života a některé naopak zmiňují, že si budoucnost nedokážou příliš představit.

Jaký vliv má ústavní výchova na plány dívek do budoucna?

Na tuto otázku bylo přímo zaměřená otázka v rozhovoru. Většina dívek odpovídá, že téma plány a budoucnost s nimi ve výchovném zařízení probírají velmi často. Dívky, které dají spíše na institucionální pomoc před rodinou využívají více možností, které výchovný ústav nabízí, a to i v rámci volnočasových aktivit. Jedna dívka si již pobyt ve výchovném zařízení prodloužila, aby dokončila studium a mohla se učit na přijímací zkoušky následného vysněného studia. Většina dívek uvádí i velmi dobré vztahy s vychovateli či ostatními pracovníky výchovného ústavu. Dívky využívají také možnost soukromé konzultace u

psycholožky a etopedky. Většina dívek má z odchodu ze zařízení strach. Jedna dívka uvádí, že zde v zařízení má vše a neumí si představit, jaké to bude po odchodu. Objevuje se i odpověď, že výchovný ústav jedné dívce neskutečně pomáhá stabilizovat se a že je zde ráda. Nejraději by neodcházela.

Jak konkrétní vyhlídky na budoucnost dívky mají?

Jak bylo řečeno již v první otázce, některé dívky mají konkrétní a propracovaný plán, zatímco jiné nad otázkou odchodu a budoucnosti příliš nepřemýšlely. Jedná se spíše o ty dívky, které mají hlavní oporu v rodině a spoléhají na ni ve všech ohledech. Zatímco dívky, které musí řešit budoucnost především sami za sebe nad tématem více přemýšlí a mají také konkrétnější představy a zároveň větší obavy z budoucnosti.

Jaký vliv mají na budoucí plány vztahy s rodinou a vrstevníky?

V tomto případě je zjevné, že obrovský. Většina dívek spoléhá na rodinu či konkrétní rodinné příslušníky v rámci podpory do budoucna. Z čehož také vychází jejich plány. Dívky, které mají s rodinou méně problematický vztah se spíše spoléhají na rodinu než na sebe a také počítají s následným bydlením i materiální podporou od rodiny. Jedna dívka se na rodinu bohužel spoléhat nemůže, v tomto případě ji zastupuje instituce.

Vztahy s vrstevníky zde nehrají takovou roli, spíše bych řekla, že se dívky již snaží negativním vlivům svých přátel z minulosti vyhýbat a přemýšlet již o více perspektivní budoucnosti.

Jak ovlivnila ústavní výchova postoje dívek?

Odpovědi k této otázce již byly naznačeny u předchozích otázek. Celkově by se dalo říct, že dívky mají momentálně na život mimo výchovný ústav pokornější a kritičtější náhled, a to na základě jejich vlastních výpovědí o minulosti a současnosti. Většina z dívek si uvědomuje, že život mimo výchovné zařízení je komplikovanější a že je třeba se snažit více začlenit a podřídit systému, než jak tomu bylo u dívek v minulosti, pro spokojenější život. Jedna z dívek přímo uvádí, že si uvědomuje možnou nereálnost či nesplnění svých cílů a plánů, jelikož život mimo zařízení jistě nebude takto jednoduchý, avšak dodává, že jsou to její představy, na jejichž základě se bude do budoucna snažit orientovat.

Jaké mají dívky postoje vůči sobě?

Celkově se v odpovědích dívek objevuje spíše negativní hodnocení sama sebe. Často si dívky také protirečí, např. zmíní, že jsou v něčem dobré, na druhou stranu se ještě v té samé či další větě shodí. Řekla bych, že dívky ústavní výchově na sebe mají dívky lepší náhled a dokážou se hodnotit více kriticky, což však může mít i vliv na jejich výběr studia a zaměstnání, jelikož si nemusí na daný cíl dostatečně věřit a raději se předem vyhnou neúspěchu. Nejvíce se dívky podceňovaly v tématu studium a následně vysněné zaměstnání a nejvíce si naopak věřily u kategorie bydlení, kde se objevovaly poměrně odvážné plány na vlastní dům na vesnici.

Jaké jsou jejich postoje vůči budoucnosti?

Postoje vůči budoucnosti jsou u dívek často ambivalentní. Většina dívek má z budoucnosti obavy, avšak mají pozitivní vyhlídky anebo si delší budoucnost neumí představit. Celkově by se dalo říct, že dívky počítají s možnými komplikacemi, ale vidí svou budoucnost jako spokojenější.

Jaké jsou postoje dívek vůči vztahům s rodinou a vrstevníky?

Většina dívek zaujímá ke vztahům s rodinou negativní postoj v rámci svých zkušeností z minulosti i současnosti. Některé dívky však mají s rodinou výbornou vazbu, proto také s rodinou do budoucna počítají. I u dívek s negativnějšími postoji k rodině je však vidět, že je zde snaha rodinné vztahy neustále zlepšovat i přes nezájem rodinných příslušníků. Co se vztahů s vrstevníky týče, dívky uvádí opět spíše negativnější postoj, a to jak k vrstevníkům mimo zařízení, tak k dívkám ve výchovném ústavu.

Výsledky se shodují s výzkumem, který zmiňují Pacnerová a Myšková (2016), jehož výsledky říkají, že vztahy s biologickou rodinou mohou být ústavní výchovou závažně narušeny, což se potvrdilo i u většiny respondentek z mého výzkumného vzorku. Výzkum dále zmiňuje problémy se začleněním do kolektivu, což se s mými výsledky také shoduje. Většina dívek popisuje komplikované vztahy s ostatními dívkami a nepochopení kolektivu.

Mé výsledky se dále shodují s výsledky výzkumu, který realizovali Jessor a Jessor (1977). Došli k závěru, že pro počátek problémového chování u adolescentů hraje největší roli rodina, problematické zázemí přímo i některé z dívek uvádí jako hlavní důvod minulých problémů.

Dle Josselsonové (1989) by se dívky nachází ve 3. fázi vývoje identity. Ve 3. fázi by se měly zlepšovat vztahy s rodinou a primární by mělo být navazování vážnějších vztahů přátelských a partnerských. Respondentky lepší vztahy s rodinou nemají, pokud je neměly dobré již před ústavní výchovou, ale zde hraje roli vliv ústavní výchovy na jednotlivé dívky a jejich vztah s původní rodinou. V přátelských i partnerských vztazích jsou však zodpovědnější a přemýšlejí již o budoucnosti.

Výchovný proces popsáný v teoretické části práce tvoří 4 fáze, respondentky se nachází ve fázi závěrečné, kdy se připravují na odchod ze zařízení a mají představu o tom, kam po odchodu půjdou.

Z výzkumu vyplývá, že ústavní péče zde není na špatné úrovni, nicméně pro eliminaci negativních dopadů na dívky, by měl být více zaškolený personál a celkově by měla být brána v potaz doporučení, které zmiňují Pacnerová a Myšková (2016). Dívky byly nespokojené především se současným režimem, který však podléhá vládním nařízením v situaci spjaté s onemocněním COVID – 19 a s chováním ostatním dívek.

Výzkum by se dal z kvalitativního rozšířit na kvantitativní, abychom mohli závěr generalizovat. Vzhledem k malému vzorku respondentek bylo však vhodnější ponechat výzkumu design kvalitativní.

Závěr, který vyplynul z analýzy dat však nelze generalizovat ani na konkrétní zařízení, jelikož se jedná pouze o určitý vzorek dívek a vzhledem k tomu, že odpovědi jednotlivých respondentek se i v tomto případě velice liší, u většího vzorku by pravděpodobně byl rozdíl ještě hmatatelnější.

Na základě výzkumných otázek, které jsem si definovala na začátku výzkumu, lze říct, že se potvrdily určité předpoklady. Řekla bych, že nejvíce rezonoval vztah mezi kategorií rodina a budoucími plány a dále bylo u některých dívek patrné propojení kategorie zájmy s kategorií plány do budoucna.

Výsledky se méně shodují s mým očekáváním závislosti na případném partnerovi, dalo by se říct, že většina dívek hledí v plánech na budoucnost spíše na sebe a současného partnera do své budoucnosti řadí okrajově, i když se samozřejmě mezi dívkami našly i výjimky, které od svého partnera odvozují většinu svých plánů.

Výsledky výzkumu poukazují na velice rozdílné pojetí budoucího života, a to především na základě rodinného zázemí.

Postoje dívek, které jsou v práci interpretované z analýzy dat, mohly být ovlivněny současným rozpoložením respondentek v době sběru dat. Mohlo také dojít ke zkreslení v rámci falešných odpovědí dívek u některých otázek v rozhovoru či dotazníku, jelikož se ve výzkumu objevily i dívky, které k dotazníku přistupovaly s humorem a nebraly dle mého názoru výzkum příliš vážně. Celkově téma postoje je poměrně těžko měřitelné.

Výsledky mohly být ovlivněny nesprávnou interpretací dat či rozdílným rozpoložením respondentek při sběru dat. Rozhovory mohly být jistě delší a také by bylo pro objektivitu výzkumu prospěšné dojíždět do zařízení častěji a respondentky v přirozeném prostředí pozorovat či obměňovat rozhovory a do analýzy přidat rozhovory se zaměstnanci výchovného zařízení, abychom došli k co nejobektivnějším datům.

Závěr

Cílem předložené práce bylo zmapovat postoje a plány dívek opouštějících ústavní výchovu. Teoretická část se zaměřila na témata podstatná pro tento výzkum. Nejdříve bylo přiblíženo téma ústavní výchovy a pojmů s ní souvisejících, následovalo stručné vymezení nefungujícího rodinného zázemí jako důvod umístění dívek do zařízení a specifikace poruch chování. Dále byl popsán výchovný proces v zařízení, který se shoduje s výsledky. Následovalo nastínění vlivu ústavní výchovy na jedince, které se dle zmíněných výzkumů shoduje také s mými výsledky. Dále byl definován termín postoje, vymezeno období dospívání a ním spojené utváření identity, a nakonec specifikace sebepojetí v adolescenci. V praktické části je popsána realizace výzkumu pomocí metody polostrukturovaného rozhovoru. Vzorek tvořilo 7 respondentek z konkrétního výchovného zařízení. Z následné analýzy dat byly formulovány odpovědi na výzkumné otázky. Výsledky se shodují s předpoklady, které jsou podpořené poznatky v teoretické části. Pro plány a postoje do budoucna bylo nejvýznamnější téma zájmy, sebepojetí a vztahy s rodinou a partnerem. Dívky propojovaly své zájmy s plány do budoucna, avšak jejich sebepojetí má vliv na finálním rozhodnutí o jejich budoucnosti. Vztahy s rodinou jsou v plánech i postojích dívek důležité především v oblasti psychické opory, materiálního zajištění a bydlení. Dle výpovědí dívek lze říct, že ústavní péče zde není na špatné úrovni, avšak stále jsou zjevné negativní dopady na jednotlivé dívky. Nejvíce nespokojené byly dívky se současným režimem, který se řídí opatřeními proti šíření nákazy COVID – 19.

Seznam použitých informačních zdrojů

- (1992) Mezinárodní klasifikace nemocí: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění desáté decenální revize MKN-10 (Vyd. 3.). Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky.
<https://mkn10.uzis.cz/prohlizec/F90-F98>
- Baltag, T., Hochlová, N., Myšková, L. (2017). Porovnání systémů péče o delikventní děti a mládež v České republice, Německu, Velké Británii, Francii a Chorvatsku. Praha, NÚV
- Blatný, M. (2010). Psychologie osobnosti: hlavní témata, současné přístupy. Praha: Grada.
- Borkowsky, J., Ramey, S., Bristol-Power, M. (2002). Parenting and the Child's World: Influences on Academic, Intellectual, and Social-emotional Development. Mahwah, NJ: Erlbaum
- Čáp, J., Mareš, J. (2001). Psychologie pro učitele. Praha, Portál. Str. 189
- Dobiáš, V. (2020). Realizace výzkumu pomocí zakotvené teorie. ISVK 2020
- Hartl, P., Hartlová, H. (2000). Psychologický slovník. Praha: Portál
- Hendl, J. (2016). Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál.
- Jedlička, R., Kořa, J. (1998). Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Karolinum
- Jessor, R., Jessor, L., S. (1977). Problem behavior and psychosocial development: a longitudinal study of youth. Academic press. New York
- Jones, E., E., Pittman, T., S. (1982). Toward a General Theory of Strategic Self-Presentation. In: Suls, J., Ed., Psychological Perspectives on the Self, Vol. 1, Erlbaum, Hillsdale, 231-262.

- Josselson, R. (1989). Identity development in adolescence and its implications for adulthood. *Adolescent Psychiatry*, Vol. XVI, Chicago: University of Chicago Press
- Kessler, C., R., Berglund, P., Demler, O. et al. (2005). Lifetime Prevalence and Age-of-Onset Distributions of DSM-IV Disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Arch Gen Psychiatry*
- Marcia, E., J. (1966) Development and validation of ego identity status. *Personal. Soc. Psychol.*, 3(5), 551-558
- Markus, H., Wurf, E. (1987). The dynamic self-concept: A social psychological perspective. *Annual Review of Psychology*, 38, 299–337.
<https://doi.org/10.1146/annurev.ps.38.020187.001503>
- Merz, C., E., Harlé., K., Noble, G., K., McCall, B., R. (2016). Executive Function in Previously Institutionalized Children. *Wiley Online Library*.
<https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/cdep.12170>
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2013). Upravený Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.
<https://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/upraveny-ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani>
- Mota, P., C., Matos, M., P. (2015). Adolescents in Institutional Care: Significant Adults, Resilience and Well-Being. *Child & Youth Care Forum*
- Pacnerová, H., Myšková, L. (2016). Kvalita péče o děti v ústavní výchově. NÚV
- Říčan, P., Krejčířová, D. (1995). *Dětská klinická psychologie*. Praha, GRADA Publishing. Str. 167
- Řiháček, T., Hytych, R. (2013). Metoda zakotvené teorie. In Tomáš Řiháček, Ivo Čermák, Roman Hytych. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: MUNI Press. s. 44-74. ISBN 978-80-210-6382-2.

- Steinberg, L. (2010). A Dual Systems Model of Adolescent Risk-Taking. Department of Psychology. Temple University Philadelphia
- Ševčíková, A., Šmahel, D., (2010). Konstrukce virtuální identity u dospívajících uživatelů internetu. In: Tyrlík, M., Macek, P., Širůček, J. eds. Sebepojetí a identita v adolescenci: sociální a kulturní kontext. Brno: Masarykova univerzita.
- Thorová, K. (2015). Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál
- Vágnerová, M. (2010). Psychologie osobnosti. Praha: Karolinum.
- Vágnerová, M. (2012). Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
- Van der Werff, J. (1990). The Problem of Self-Conceiving, In: Bosma, H. A., Jackson, A. E. S. eds. Coping and Self-Concept in Adolescence. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg
- Vítková, M. (2004). Integrativní speciální pedagogika. Integrace školní a sociální. Brno, Paido Brno
- Vnitřní řád (2005). Výchovný ústav, střední škola a školní jídelna Velké Meziříčí
- Vojtová, V. (2004). Kapitoly z etopedie I. Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti. Masarykova univerzita
- Výrost, J. & Slaměník, I. Eds. (2008). Sociální psychologie. Praha: Grada
- Zákon č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.
- Zákon č. 333/2012 Sb. Zákon, kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.

- Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. Zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony.
- Zákon č. 89/2012 Sb. občanský zákoník.